

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

POVEZANOST NACIONALNOG IDENTITETA I ALOCENTRIZMA/IDIOCENTRIZMA

Diplomski rad

Tajana Križanec

Mentor: Prof. dr. Dinka Čorkalo Biruški

Zagreb, 2008.

Povezanost nacionalnog identiteta i alocentrizma / idiocentrizma

Tajana Križanec

Sažetak:

Glavni cilj ovog istraživanja bio je utvrditi odnos između nacionalnog identiteta i alocentrizma i idiocentrizma. Problem je bio ispitati izraženost alocentrizma i idiocentrizma i nacionalnog identiteta, te njihove međusobne odnose, kao i odrediti doprinos sociodemografskih varijabli, varijable važnosti vjere u životu ispitanika, njegova lijevog ili desnog političkog opredjeljenja te komponenata HVIC upitnika u objašnjenju nacionalnog identiteta. Ispitivanje je provedeno na ukupno 312 ispitanika, od čega je u analizu uključeno 296 ispitanika hrvatske nacionalnosti (143 muškaraca i 153 žene) u dobnom rasponu od 38 do 72 godine ($M=49.1$, $SD=5.66$). Primijenjena je baterija testova koju sačinjavaju: Skala nacionalnog identiteta – NAIT (Čorkalo i Kamenov, 1998), HVIC skala horizontalnog i vertikalnog kolektivizma i individualizma (Triandis, 1996) i sociodemografski upitnik. Ispitanici u našem uzorku postigli su veći prosječni rezultat na alocentrizmu nego idiocentrizmu, a kada gledamo tri dobivene komponente HVIC-a najveći rezultat postižu na alocentrizmu, samo nešto manji (na granici statističke značajnosti) na horizontalnom idiocentrizmu, te statistički značajno najmanji na vertikalnom idiocentrizmu. Izračunata prosječna izraženost nacionalnog identiteta naših ispitanika nešto je iznad srednje vrijednosti skale. Pokazalo se da je izraženost nacionalnog identiteta mjerena NAIT upitnikom u lakoj pozitivnoj korelaciji sa vertikalnim idiocentrizmom i alocentrizmom, dok horizontalni idiocentrizam i nacionalni identitet međusobno ne koreliraju. Lijevo ili desno političko opredjeljenje ispitanika, kao i važnost vjere u njegovu životu u najvećoj mjeri pridonose objašnjenju nacionalnog identiteta (što je sudionik više desne političke orijentacije i što mu je vjera važnija u životu to mu je i izraženiji nacionalni identitet), no objašnjenju varijance kriterija statistički značajno pridonose i vertikalni idiocentrizam, kao i alocentrizam (što su navedeni konstrukti izraženiji istaknutiji je i nacionalni identitet). Sociodemografske varijable spol i veličina obitelji u kojoj je ispitanik odrastao pokazale su se također značajnim prediktorima pri objašnjenju varijance nacionalnog identiteta (muškarci i sudionici odrasli u širim obiteljima imaju istaknutiji nacionalni identitet).

Ključne riječi:

nacionalni identitet, socijalni identitet, alocentrizam, vertikalni idiocentrizam, horizontalni idiocentrizam

Relationship between national identity and allocentrism / idiocentrism

Tajana Križanec

Summary:

The goal of this research was to determine the relationship between national identity and allocentrism and idiocentrism. The study examined the size of allocentrism and idiocentrism and the size of national identity within our sample. Relations between these constructs were also examined, as well as the amount of variance of national identity which can be explained by unique contributions of socio-demographic variables, the importance of faith in the life of participant, his left or right political orientation, and the components of HVIC survey. The research has included 312 participants, but the analyses were performed only on 296 participants of Croatian nationality (143 males and 153 females), with age ranging from 38 to 72 years ($M=49.1$, $SD=5.66$). The battery of tests was administered which included: Scale of national identity – NAIT (Čorkalo and Kamenov, 1999), HVIC scale of horizontal and vertical individualism and collectivism (Singelis, 1995) and socio-demographic questionnaire. The mean score for participants in our sample in allocentrism was higher than in idiocentrism, and when we look at three components of HVIC survey, participants had the higher result in allocentrism, only with marginal significance lower in horizontal idiocentrism, and significantly the lowest result in vertical idiocentrism. The mean score in national identity for our respondents is somewhat higher than a mean of the scale. The results show a positive correlation between national identity measured with NAIT scale and vertical idiocentrism and allocentrism, while national identity has no relationship to horizontal idiocentrism. Left or right political orientation of participant, as well as the importance of faith in his life made the biggest predictive contributions to national identity (right political orientation and bigger importance of faith in the life of participant led to higher scores on national identity), vertical idiocentrism as well as allocentrism also made unique predictive contributions to explanation of national identity (higher scores on above mentioned constructs led to higher scores on the measure of national identity). Socio-demographic variables: gender and a size of the family in which participant grew up also provided unique predictive power in explanation of the variance of national identity (higher scores on national identity were linked with being male and with growing up in extended family).

Key words:

national identity, social identity, allocentrism, vertical idiocentrism, horizontal idiocentrism

Sadržaj

Uvod	1
Određenje pojma nacionalnog identiteta	1
<i>Teorije nacionalnog identiteta</i>	2
<i>Komponente nacionalnog identiteta</i>	4
<i>Oblici nacionalne vezanosti</i>	4
Individualizam i kolektivizam	6
Alocentrizam i idiocentrizam	9
Povezanost nacionalnog identiteta i alocentrizma / idiocentrizma.....	11
Cilj i problemi istraživanja	15
Problemi	15
Metoda istraživanja	16
Sudionici.....	16
Postupak	17
Instrumenti.....	18
<i>Skala nacionalnog identiteta</i>	18
<i>HVIC upitnik</i>	19
<i>Faktorska struktura HVIC upitnika</i>	20
<i>Sociodemografski upitnik</i>	21
Rezultati i rasprava	23
Izraženost nacionalnog identiteta	23
Izraženost alocentrizma i idiocentrizma	23
Povezanost nacionalnog identiteta, alocentrizma i idiocentrizma.....	26
Doprinos sociodemografskih varijabli, varijable važnosti vjere i političkog usmjerenja te komponenata HVIC upitnika u objašnjenju nacionalnog identiteta	30
Metodološka ograničenja.....	36
Zaključak	37
Literatura	38

Uvod

«Etničko čišćenje (koje je uključivalo masovna silovanja i koje je prisililo veliki broj ljudi da napusti svoje domove 1992-1993) provedeno od strane bosanskih Srba na bosanskim Muslimanima zahtijevalo je ekstremni kolektivizam (moja grupa je sasvim dobra, nečija druga je sasvim loša).» (Triandis, 1994; str. 176).

Ako kritički preispitamo navedeni citat možemo si postaviti dva pitanja:

1. Veže li se izražen kolektivizam / alocentrizam uz istaknut nacionalni identitet i odbacivanje grupa kojima ne pripadamo?
2. Koliko identifikacija s vlastitom nacijom i pozitivni stavovi vezani uz vlastiti narod i državu znače odbacivanje vanjskih nacionalnih grupa?

Ovo su važna i složena pitanja i u ovom ih radu nećemo uspjeti oba direktno obraditi, ali ćemo ih nastojati dotaknuti bar s neke strane. Najviše ćemo se ipak orijentirati na pitanje povezanosti alocentrizma i izraženosti nacionalnog identiteta.

Određenje pojma nacionalnog identiteta

Život u grupi određuje identitet ljudskog bića. Čovjek se oblikuje ne samo u odnosima s ljudima s kojima dijeli zajednički životni prostor, s roditeljima, partnerom, prijateljima, kolegama, već i povezanošću sa širom zajednicom vlastite nacije, većinu čijih članova nikada nije upoznao. Na to tko je pojedinac, kako on razmišlja i osjeća, kao i na njegov pojam o sebi utječe dakle i njegova pripadnost proširenoj grupi odnosno naciji.

Nacionalni identitet najčešće se definira kao komponenta socijalnog identiteta. Tajfel (1981; prema Phinney, 1990) definira socijalni identitet kao dio pojma o sebi koji proizlazi iz znanja pojedinca o njegovom članstvu u socijalnoj grupi (grupama), zajedno s vrijednošću i emocionalnim značenjem vezanima uz to članstvo.

Pojedinci se razlikuju s obzirom na važnost i snagu svoje identifikacije s etničkom grupom. Etnički identitet je multidimenzionalni konstrukt koji varira od člana do člana unutar iste grupe. Ne radi se o kategorijskoj varijabli, o nečemu što pojedinac ima ili nema. Etnički identitet možemo dakle definirati kao trajan, bitan dio pojma o sebi koji

sadrži osjećaj članstva u etničkoj grupi, kao i stavove i osjećaje vezane uz to članstvo (Phinney, 1996).

Bitno je uočiti razliku između etničkog i nacionalnog identiteta. Ovi termini često predstavljaju sinonime i općenito im se značenja uvelike isprepliću. Nacionalni identitet podrazumijeva postojanje političke zajednice. Politička zajednica uključuje zajedničke institucije te sjedinjen skup prava i dužnosti za sve članove društva, ona uključuje i definiranje ograničenog teritorija s kojim se članovi poistovjećuju (Smith, 1991; prema Paratušić, 2001). Kod pojma "etničko" naglasak se stavlja na rod i srodstvo, porijeklo nacije i njeno rodoslovlje. Zajedničko porijeklo je važno za razlikovanje etničkog od nacionalnog identiteta (Smith, 1991; prema Paratušić, 2001). Pojam "etnički identitet" potječe iz istraživanja koja se odnose na američko područje. U američkom društvu naziv Amerikanac označava pripadnost državi/naciji, a ako nas zanima porijeklo pojedinca, tada govorimo o etničkoj pripadnosti. Etničnost je istaknuta u onim slučajevima gdje je članstvo u grupi očito, tj. gdje su granice među grupama čvrste kao što su npr. različite rase. Jednako tako, za manjinske grupe etnički identitet je važnija komponenta pojma o sebi nego za većinsko bijelo američko stanovništvo.

Teorije nacionalnog identiteta

Osnovni teorijski okviri unutar kojih se definira nacionalni identitet su: teorija socijalnog identiteta, model akulturacije i razvojne teorije.

1. Teorija socijalnog identiteta

Prema ovoj teoriji Tajfela i Turnera (1986; prema Phinney, 1990) identitet svakog čovjeka uključuje i postojanje socijalnog identiteta koji proizlazi iz pripadnosti pojedinca različitim grupama. Nacionalni identitet je dio socijalnog identiteta koji se temelji na osjećaju pripadnosti nacionalnoj grupi/naciji. Samo članstvo u grupi dovodi do razvijanja osjećaja pripadnosti, što onda pridonosi pozitivnom samopoimanju. Primarna motivacija pojedinca kao člana grupe je razvijanje pozitivnog socijalnog identiteta, a da bi se to ostvarilo, grupa se nastoji pozitivno vrednovati. Ljudi teže poboljšati svoj pojam o sebi i svoje samopoštovanje, a kako bi to ostvarili teže povećanju poštovanja vlastite grupe.

2. Model akulturacije

Pojam akulturacije odnosi se na promjene kulturalnih stavova, vrijednosti i ponašanja zbog kontakta dviju različitih kultura kroz neki vremenski period (Berry, Trimble, Omedo, 1986; prema Phinney, 1990). Phinney (1990) koristi ovaj model pri opisu razvoja etničkog identiteta manjinskih grupa na američkom području. Pri tome polazi od dva različita teorijska modela. Jedan je *linearni / bipolarni model* koji pretpostavlja da su etnički identitet i akulturacija međusobno isključivi. Znači, jačim uključivanjem u širu zajednicu dominantne nacije slabi etnički identitet i obrnuto. *Dvodimenzionalni model* pretpostavlja da pojedinac istovremeno može biti nezavisno vezan i za manjinsku i za dominantnu kulturu.

Berry i sur. (1986; prema Phinney, 1990) razlikuju četiri tipa orijentacije prema stupnju identifikacije s manjinskom i dominantnom grupom: bikulturalizam (snažna identifikacija s obje kulture), asimilacija (snažna identifikacija s dominantnom, a slaba s vlastitom kulturom), separacija (snažna identifikacija s vlastitom, a slaba s dominantnom kulturom), te marginalizacija (slaba identifikacija s bilo kojom kulturom).

3. Razvojne teorije

U okviru razvojnih teorija nacionalni identitet predstavlja dinamičan koncept koji je promjenjiv u vremenu i kontekstu. Polazište ove teorije je Eriksonova teorija formiranja ego-identiteta u kojoj ostvareni identitet predstavlja rezultat dugotrajnog eksperimentiranja i istraživanja. Ovu koncepciju razvoja identiteta Phinney (1990) preuzima i primjenjuje na opisivanje razvoja etničkog identiteta, pri čemu navodi tri faze njegova razvoja:

Prva faza je *faza difuznog, neistraženog identiteta*. U ovoj fazi nalaze se adolescenti i sve osobe koje nisu nikad istraživale etnički identitet.

Druga faza je *faza istraživanja*. Očituje se kroz uključivanje u život vlastite etničke skupine, a svijest o pripadnosti vlastitoj skupini raste kroz različite aktivnosti: sudjelovanje u kulturnim događanjima, čitanje, informiranje i sl.

Treća faza je *faza internalizacije identiteta*, a znači razumijevanje i vrednovanje vlastite etničnosti.

Značenje internaliziranog identiteta je različito kod svakog pojedinca i grupe jer postoje različita osobna i povijesna iskustva. Internalizirani etnički identitet ne znači nužno visok stupanj etničke uključenosti, jer osoba može biti sigurna u svoju etničnost, a ne održavati običaje. Također, ovo ne znači kraj procesa jer ponovo može doći do preispitivanja identiteta i njegovog značenja.

Komponente nacionalnog identiteta

Phinney (1990) razlikuje četiri komponente nacionalnog identiteta:

1. Komponenta *samoidentifikacije / samodefiniranja* sebe kao člana određene nacionalne grupe. Samoidentifikacija može biti određena porijeklom ili vlastitim opredjeljenjem.
2. *Osjećaj pripadnosti određenoj grupi*. Taj osjećaj može varirati od vrlo snažnog osjećaja pripadnosti (jaka emocionalna vezanost) do osjećaja samo formalne pripadnosti grupi (odsustvo emocionalne vezanosti).
3. *Članstvo u grupi*. Pojedinac može imati pozitivne ili negativne stavove prema vlastitoj nacionalnoj grupi. Biti član neke grupe ne znači nužno imati pozitivan stav prema toj grupi. Pozitivni stav izražava se pozitivnim afektivnim reakcijama, npr. nacionalnim ponosom, zadovoljstvom pripadnošću grupi, prihvaćanjem vlastite grupe.
4. *Uključenost u rad i život nacionalne grupe* znači njegovanje nacionalne tradicije i kulture s jedne strane te uključenost u socijalne aktivnosti sa članovima vlastite etničke grupe s druge strane. Najznačajniji indikatori uključenosti su: upotreba nacionalnog jezika, način sklapanja prijateljskih i intimnih veza, sudjelovanje u formiranju nacionalnih institucija (zavičajni klubovi, društva), njegovanje nacionalnih vrijednosti, poznavanje povijesti i kulture i sl. (Phinney, 1990).

Pri ispitivanju nacionalnog identiteta često se postavlja pitanje na osnovu kojeg kriterija ljudi određuju svoj nacionalni identitet. Pokazalo se da su bitni kriteriji u određenju nacionalnog identiteta: rođenje, državljanstvo, mjesto boravka, poštivanje državnih institucija, poznavanje jezika i osjećaj nacionalne pripadnosti (Phinney, 1990).

Oblici nacionalne vezanosti

S psihološkog stajališta Guetzkov (prema Kosanović, 2003) razlikuje pet oblika nacionalne vezanosti:

1. *Isključiva nacionalna vezanost*: prisutna je izrazita svjesnost pripadnosti vlastitoj naciji uz omalovažavanje drugih nacija. Drugi termini za ovaj pojam su nacionalizam, etnocentrizam i šovinizam.
2. *Istaknuta nacionalna vezanost*: označava određeni stupanj nacionalne idealizacije, ali i prihvaćanje drugih nacija (nisu inferiorne spram vlastite nacije). Drugi termin za ovaj pojam je patriotizam.
3. *Višestruka nacionalna vezanost ili internacionalizam*: podrazumijeva osjećaj pripadnosti vlastitoj naciji, ali se teži međunacionalnoj suradnji i sporazumijevanju. Naglašava se prije svega lojalnost čovječanstvu.
4. *Kozmopolitizam*: ne uključuje osjećaj pripadnosti naciji, nego osjećaj vezanosti uz općeljudsku zajednicu i težnja da se prevladaju uski nacionalni interesi.
5. *Anacionalizam*: znači potpuno odsustvo vezanosti za naciju pri čemu se nacionalni osjećaji smatraju štetnima i nepotrebnima.

Dva najistraživanija oblika nacionalne vezanosti su *patriotizam i nacionalizam*. I danas se raspravlja koliko ova dva konstrukta imaju zajedničkih ili različitih elemenata. Prema Kostermanu i Feshbachu (1989) patriotizam (naklonost prema vlastitoj državi) može predstavljati jednu komponentu nacionalizma, dok negativan internacionalizam (nenaklonost prema drugim državama) može predstavljati njegovu drugu komponentu, a te dvije komponente mogu biti sasvim nezavisne. Svojim istraživanjem potvrdili su nezavisnost navedenih oblika nacionalne vezanosti. Patriotizam se definira kao ljubav prema državi i privrženost nacionalnim vrijednostima, dok je nacionalizam nekritičko prihvaćanje nacionalnih, državnih i političkih autoriteta, u kombinaciji s vjerovanjem u superiornost i dominantan položaj vlastite nacije (Adorno i sur., 1950; prema Skitka, 2005). Patriotizam je, dakle, afektivna privrženost vlastitoj grupi, nezavisna od osjećaja prema vanjskim grupama i autoritetima, dok je nacionalizam eksplicitno povezan s odbojnošću prema vanjskim grupama. Staub (1997) razlikuje i dva oblika patriotizma: slijepi i konstruktivni. Slijepi patriotizam vodi nekritičkoj odanosti naciji ili državi, dok konstruktivni patriotizam podupire kritiziranje i propitivanje državnih akcija u svrhu pozitivne promjene. Vidljivo je da se uz različite oblike nacionalne vezanosti veže i odnos prema drugim državama tj. nacijama, odnosno često se postavlja pitanje koliko je identifikacija s vlastitom nacijom povezana s neprijateljstvom prema vanjskim

nacijama. Reykowski (1997) navodi dva oblika patriotizma: dobronamjerni (povećanje dobrobiti i ulaganje u dobar ugled vlastite zemlje u skladu s interesima drugih zemalja) i neprijateljski patriotizam (uključuje neprijateljske stavove prema drugim državama). Svi navedeni različiti oblici patriotizma i nacionalizma od strane različitih autora daju potvrdu i uvid u još uvijek nedovoljno razjašnjenu distinkciju između ta dva konstrukta. Pitanje povezanosti konstrukta identifikacije s vlastitom nacijom i negativne pristranosti prema vanjskim nacijama ostaje također još uvijek otvoreno. Phinney (1992) ne povezuje stavove prema vanjskim grupama s izraženošću etničkog identiteta, dok Perreault i Bourhis (1999) nalaze pozitivnu povezanost između stupnja identifikacije s vlastitom grupom i diskriminacijskog ponašanja prema članovima vanjske grupe. Ne možemo međutim, reći da pozitivan nacionalni identitet nužno podrazumijeva neprijateljstvo prema drugim nacijama (Kosterman i Feshbach, 1989).

Individualizam i kolektivism

Individualizam i kolektivism su «kulturalni sindromi». Kulturalni sindromi su dimenzije kulturalne raznolikosti, s obzirom na njih razlikujemo različite kulture. Kulturalni sindrom je obrazac zajedničkih stavova, vjerovanja, kategorizacija, načina definiranja samog sebe, zajedničkih normi, uloga i vrijednosti koji je organiziran oko središnje teme i koji se nalazi među pojedincima koji pričaju konkretnim jezikom, tokom određenog povijesnog perioda i unutar definirane geografske regije. Središnja tema individualizma je koncept da su pojedinci autonomni odnosno nezavisni od svojih grupa, dok je središnja tema kolektivism shvaćanje da su pojedinci dio svoje grupe i kolektiva (Triandis, Chan, Bhawuk, Iwao i Sinha, 1995). Dakle, u kolektivističkim kulturama pojam o sebi je definiran kao aspekt kolektiva (obitelji ili plemena), osobni ciljevi su podređeni ciljevima kolektiva, norme, obveze i dužnosti reguliraju većinu socijalnog ponašanja kao i uzimanje u obzir potreba drugih. U individualističkim kulturama pojam o sebi je definiran kao autonoman, nezavisan kolektivu, osobni ciljevi imaju prioritet pred grupnim ciljevima. Socijalno ponašanje oblikuje se na temelju stavova i opaženih pozitivnih posljedica. Tada pojedinac računa opaženu dobit i gubitak u odnosima. Ako se neki od tih odnosa pokaže preskupim, on ga prekida (Triandis, 1996).

Također u individualističkim kulturama uspjeh se veže uz pojedinca, dok je u kolektivističkim uspjeh proizvod grupe. U kolektivističkim društvima razlika u ponašanju prema članovima vlastite grupe i onima vanjskih grupa je veća nego što je to slučaj u individualističkim društvima. Kolektivisti sebe doživljavaju vrlo sličnima članovima svoje grupe te više pažnje posvećuju mišljenju ljudi oko sebe nego što to rade individualisti. Sažeto, glavne razlike kolektivista i individualista definirane su sljedećim karakteristikama (Triandis, 1996):

1. Značenje pojma o sebi: Kolektivisti su usmjereni na grupe kao temeljne jedinice socijalne percepcije, dok su individualisti usmjereni na pojedinca. Kolektivistima je pojam o sebi vezan uz članove njihovih grupa, dok je individualistima autonoman i nezavisan od grupe.
2. Struktura ciljeva: Individualni ciljevi kolektivista su sukladni ciljevima njihove grupe. Postoji li nepodudarnost navedenih ciljeva, kolektivisti će dati prednost grupnim ciljevima dok se individualisti orijentiraju individualnim ciljevima, neovisno o tome jesu li ili nisu sukladni ciljevima njihovih grupa.
3. Ponašanje je funkcija norma ili stavova: Kolektivistima je socijalno ponašanje više određeno normama nego stavovima, dok je individualistima obrnuto, odnosno većinom im stavovi određuju socijalno ponašanje.
4. Naglasak na potrebama vlastite grupe ili socijalnoj razmjeni: Kolektivisti u većoj mjeri obraćaju pažnju na potrebe članova vlastite grupe, što zatim određuje njihovo socijalno ponašanje. Ako je odnos poželjan za grupu, ali skup za pojedinca, kolektivno orijentiran pojedinac će ipak ostati u tom odnosu. Individualisti obraćaju pažnju na prednosti i nedostatke odnosa, i ako su za njih gubici veći od dobiti pojedinci prekidaju odnos (Triandis, 1996).

Važno je napomenuti da se individualističke kulture međusobno razlikuju kao i kolektivističke. Vrsta kolektivism je ovisna o grupi na koju su članovi određene kulture usmjereni: obitelj, poslovne suradnike, prijatelje, susjede itd. Osoba može biti kolektivist u odnosu na jednu grupu, ali ne i u odnosu na drugu. Kolektivism, dakle, poprma različite oblike, ovisno o grupi ali i domeni socijalnog ponašanja karakterističnoj za specifično društvo (npr. obraćanje pažnje na mišljenja drugih ili osjećaj sličnosti s drugim članovima itd.).

Triandis i sur. (1995) smatraju da su dvije najvažnije vrste individualizma i kolektivismu vezane uz dimenziju vertikalno-horizontalnih odnosa, odnosno horizontalni i vertikalni socijalni odnosi su najvažniji atribut u razlikovanju tipova kolektivismu i individualizma. U vertikalnim kulturama hijerarhija je vrlo važna, te autoriteti unutar grupe određuju većinu socijalnog ponašanja. U horizontalnim kulturama socijalni odnosi su više ravnopravni.

Tradicionalna društva su najčešće vertikalno kolektivna. U Indiji su izražene razlike u statusu (sistem kasti) kao i osjećaj dužnosti prema obitelji i svojoj kasti, što daje sliku vertikalno kolektivističke kulture. Vertikalni individualizam veže se uz kulture gdje je izraženo natjecanje za različitost, npr. u SAD-u je kompliment pojedincu ako mu se kaže da se ističe od ostalih. Švedska je primjer horizontalno individualističke kulture gdje se naglašava jednakost i čiji su članovi spremni plaćati viši porez kako bi se razlika u prihodima stanovništva smanjila. Izraelski kibuci primjer su horizontalno kolektivističkog društva (Singelis, Triandis, Bhawuk i Gelfand, 1995). Treba ipak napomenuti da je svaka tipologija pretjerano pojednostavljivanje zbilje. Svaki pojedinac koristi i horizontalne i vertikalne kao i individualističke i kolektivističke elemente u različitim socijalnim situacijama. U situaciji kada netko prijete grupi, većina individualista će se ponašati kolektivistički kao i u situaciji kada osoba zna da su i drugi pojedinci oko nje kolektivističke orijentacije ili kada je usmjerena na ono što ima zajedničko s drugim ljudima. U situaciji kada je osoba fokusirana na ono što je čini različitom od ostalih, kada se natječe s drugima ili kada zna da su i ostali ljudi oko nje individualističke orijentacije ponašat će se individualistički. U socijalnim situacijama u kojima je naglašen sklad, kooperacija i zabavljanje javit će se horizontalni odnosi, dok će se u situacijama naglašene kompeticije ili podređivanja ciljeva pojedinaca ciljevima autoriteta javiti vertikalni socijalni odnosi. U svom istraživanju Verama i Triandis (1998; prema Triandis, 1999) došli su do podatka da od svih istraživanih država Njemačka ima najizraženiji individualistički profil (sudionici u 43% situacija odgovaraju horizontalnim individualizmom– HI, u 27% situacija horizontalnim kolektivismom–HC, u 20% vertikalnim individualizmom– VI, te u 10% situacija vertikalnim kolektivismom- VC), dok Hong Kong ima najizraženiji kolektivistički profil (HI=25%, HC=36%, VI=20% i VC=19% situacija). Što se tiče ostalih država,

SAD, Australija i države zapadne Europe su individualistički orijentirane, dok je kolektivism izražen u istočnoj Europi, Africi, Aziji i Južnoj Americi.

Triandis (1994) drži da je individualizam izraženiji u kulturama koje su složene i labave, dok se kolektivism javlja u jednostavnim i čvrstim kulturama. Naime, osim individualizma i kolektivizma Triandis (1994) navodi još dva kulturalna sindroma: kulturalna kompleksnost (kulture mogu biti jednostavne ili složene) i čvrstina ili labavost kulture (čvrsta kultura ima mnoga pravila ponašanja i ne tolerira odstupanja od tih pravila, dok labava kultura tolerira odstupanja od svojih normi).

Alocentrizam i idiocentrizam

Ono što na kulturalnom nivou nazivamo individualizam i kolektivism na individualnom nivou nazivamo idiocentrizam i alocentrizam (Triandis, Leung, Villareal i Clack, 1985; prema Triandis i sur., 1995). Rezultati istraživanja na ova dva nivoa su vrlo slični, ali uočeno je da se navedeni koncept može različito manifestirati na individualnoj (alocentrizam i idiocentrizam) i kulturalnoj (kolektivism i individualizam) razini. Hui, Yee i Eastman (1995; prema Carnevale i Leung, 2001) nam prikazuju primjer različitih rezultata dobivenih na dva različita nivoa. Navedeni su autori istraživali povezanost zadovoljstva poslom s individualizmom i idiocentrizmom, koji je ekvivalent individualizmu na individualnoj razini, te došli do rezultata da je zadovoljstvo poslom pozitivno povezano s individualizmom, a negativno s idiocentrizmom prema podacima sakupljenim u Hong Kongu odnosno u kolektivističkoj kulturi. To je suprotno očekivanjima s obzirom da se radi o identičnom konstrukt (individualizam tj. idiocentrizam) mjerenom na dvije različite razine, pa stoga začuđuju korelacije različitih smjerova individualizma i idiocentrizma sa zadovoljstvom poslom. Alocentrizam možemo definirati kao sklop vrijednosti koji u sebi sadrži snažnu povezanost pojedinca sa članovima jednog ili više kolektiva (npr. obitelji, suradnika, plemena, nacije), pri čemu osoba sebe prvenstveno vidi kao člana kolektiva; primarno je motivirana normama i obavezama koje joj nameće kolektiv, te je spremna dati prvenstvo ciljevima kolektiva pred svojim vlastitima. Idiocentrizam je sklop vrijednosti prema kojima individua sebe vidi autonomnom i neovisnom o kolektivu; prvenstveno je motivirana svojim vlastitim željama, potrebama

i pravima; daje prvenstvo vlastitim ciljevima pred ciljevima kolektiva, te pri druženju s ljudima stavlja naglasak na racionalnu analizu dobiti i gubitka od tog druženja (Valenčić, 1998).

Triandis, Bontempo, Villareal, Asai i Lucca (1988) u svojem su istraživanju naveli sljedeće karakteristike idiocentrika u SAD-u: izražavaju veću zabrinutost za svoje ciljeve nego za ciljeve grupe, oslanjaju se na sebe i skloni su kompeticiji, nisu privrženi svojim grupama i pokazuju malu zabrinutost za grupu kojoj pripadaju. U istom istraživanju dobiven je nalaz da idiocentrizam pozitivno korelira s percepcijom vlastite usamljenosti i stavljanjem naglaska na postignuće, dok alocentrizam pozitivno korelira s kvalitetom i kvantitetom socijalne potpore, a negativno s percepcijom usamljenosti. Rezultati pokazuju i da idiocentrici u SAD-u više cijene lagodan život, kompeticiju, užitak i društvena priznanja dok alocentrici više cijene suradnju, jednakost i iskrenost (Triandis i sur. 1988).

Triandis i sur. (1995, prema Singelis i sur., 1995) su, provevši konfirmatornu faktorsku analizu, dobili tri faktora alocentrizma i četiri faktora idiocentrizma.

Faktori alocentrizma i primjeri pripadajućih čestica su sljedeći:

- Obiteljski integritet («Trebamo zadržati svoje stare roditelje da žive s nama u kući.»)
- Međuzavisnost («Obično osjećam da su mi odnosi s drugim ljudima važniji od mojih osobnih postignuća.»)
- Društvenost («Volim živjeti blizu svojih dobrih prijatelja.»)

Faktori idiocentrizma i primjeri pripadajućih čestica su:

- Kompeticija («Uživam radeći u situacijama koje uključuju natjecanje s drugim ljudima.»)
- Samooslanjanje («Obično sam prolazim kroz osobni problem.»)
- Hedonizam («Važno mi je uživati u životu.»)
- Odvojenost od svoje grupe («Školski uspjeh ili neuspjeh mog brata nije moja briga.») (prema Singelis i sur., 1995; str. 249)

Povezanost nacionalnog identiteta i alocentrizma / idiocentrizma

Triandis (1994) u svom poglavlju o individualizmu i kolektivizmu navodi tri moguća načina mjerenja navedenog konstrukta. Dvije od tri mjere direktno povezuju kolektivizam i alocentrizam s jače izraženim nacionalnim identitetom. Upitnik stavova kojim se može mjeriti alocentrizam/idiocentrizam veže česticu „Nije mi važno kako druge nacije vide moju državu“ uz idiocentrizam, dok česticu „Jedno od životnih zadovoljstava je osjećati se dijelom velike grupe ljudi“ veže uz alocentrizam. Triandisov upitnik vrijednosti sadrži i vrijednost nacionalne sigurnosti čiju važnost veže uz veći rezultat na skali alocentrizma tj. kolektivizma. Dakle, Triandis je već apriori unio svoju pretpostavku o povezanosti nacionalnog identiteta i alocentrizma u predlagane mjere posljednje navedenog konstrukta. Postoji li uistinu ta povezanost?

Čini se da ima nekoliko razloga za takvu pretpostavku.

Povezanost između nacionalnog identiteta i alocentrizma može se primarno očekivati na temelju Tajfelove i Turnerove teorije socijalnog identiteta - SIT (Tajfel i Turner, 1979; prema Lee i Ward, 1998) i Triandisovih hipoteza o individualizmu i kolektivizmu (Triandis, 1994).

Prema teoriji Tajfela i Turnera socijalni identitet proizlazi iz pripadnosti pojedinca različitim grupama. Nacionalni identitet je dio socijalnog identiteta koji se temelji na osjećaju pripadnosti nacionalnoj grupi/naciji. Samo članstvo u grupi dovodi do razvijanja osjećaja pripadnosti, a to pridonosi pozitivnom samopoimanju. Pozitivan socijalni identitet pridonosi psihičkom zdravlju čovjeka jer mu pruža osjećaj sigurnosti, samopoštovanja, vlastite vrijednosti i osjećaj pripadanja društvu. Da bi se ostvario pozitivan socijalni identitet, grupa se nastoji pozitivno vrednovati i kroz usporedbu s drugim grupama. Rezultat takve usporedbe je pozitivna pristranost vlastitoj grupi i negativna pristranost vanjskoj, što znači da socijalna kategorizacija dovodi do socijalne komparacije koja rezultira pozitivnom procjenom vlastite grupe i negativnom procjenom grupa kojima ne pripadamo.

Triandis (1988; prema Lee i Ward, 1998) smatra da je socijalni identitet kolektivista bitniji i istaknutiji nego što je to slučaj s individualistima, pa možemo pretpostaviti da će alocentrici imati jače izražen nacionalni identitet (ako imaju istaknutiji socijalni

identitet od idiocentrika, a nacionalni identitet je dio socijalnog identiteta). Jackson i Smith (1999) su u svome istraživanju dobili značajne korelacije između socijalnog identiteta i alocentrizma (prosječna korelacija je iznosila $r=0.38$), što znači da su osobe alocentrične orijentacije uistinu imale i istaknutiji socijalni identitet, a u skladu sa SIT teorijom i negativnom pristranosti prema vanjskog grupi i pozitivnom prema vlastitoj, dobili su i pozitivne povezanosti između mjera alocentrizma i međugrupne pristranosti i grupnog ponosa.

S obzirom da je kolektivistima istaknutiji socijalni identitet Triandis smatra da im je stoga važnija i socijalna kategorizacija i komparacija što rezultira istaknutijim etnocentrizmom i kompeticijom s vanjskim grupama. Drži također da je razlika u ponašanju prema vlastitoj i vanjskoj grupi naglašenija kod kolektivista nego individualista. Kolektivisti će sa članovima vlastite grupe razvijati kooperaciju, harmoniju i društvenu razmjenu, dok takvo ponašanje neće pokazati prema pojedincima izvan vlastite grupe (prema Lee i Ward, 1998). Triandisova hipoteza o većoj razlici u ponašanju kolektivista prema članovima vlastite i članovima vanjske grupe potvrđena je u većoj mjeri nego Triandisova hipoteza o etnocentrizmu i negativnoj pristranosti kolektivista prema vanjskim grupama. Lee i Ward (1998) dokazali su da alocentrici imaju pozitivnije stavove prema vlastitoj nego prema vanjskoj grupi, dok postojanje te razlike nisu dobili u slučaju idiocentrika. Također su dokazali i da alocentrici vlastitu grupu procjenjuju pozitivnije nego idiocentrici, ali suprotno od Triandisovih pretpostavki nisu dobili razliku u stavovima idiocentrika i alocentrika prema vanjskoj grupi.

Triandis i sur. (1988) su svojim istraživanjem dobili razliku u konformiranju individualista i kolektivista. Kolektivisti se konformiraju roditeljima 15 puta više nego što se konformiraju osobi iz druge zemlje, dok se individualisti roditeljima konformiraju samo 4 puta više nego što to čine osobama iz neke druge države. Triandis i sur. (1988) u navedenom istraživanju govore o postojanju razlike u ponašanju prema članovima vlastite i vanjske grupe i u individualističkoj kulturi, ali je ona znatno manja nego u kolektivističkoj. Naglašavaju da su osobe iz individualističkih kultura vrlo spretne u susretanju stranaca i slaganju s novim ljudima, te stvaranju novih grupa.

Gouveia i sur. (2002) su našli pozitivnu vezu između identifikacije s obitelji, prijateljima, kolegama i susjedima i geospacijalne identifikacije na lokalnoj i

nacionalnoj razini. Tim istraživanjem dokazano je i da su socijalne vrijednosti karakteristične za alocentrike bolji prediktori grupne i geospacijalne identifikacije nego što su to osobne vrijednosti karakteristične za idiocentrike. U skladu s time dobiven je nalaz da je usvajanje određenog skupa vrijednosti povezano s favoriziranjem vlastite grupe (Feather, 1994) i spremnošću na socijalni kontakt sa članovima vanjskih grupa (Sagiv i Schwartz, 1995; prema Gouveia i sur., 2002.). Sagiv i Schwartz su primijetili da su kolektivne/socijalne vrijednosti (konformizam, tradicija) negativno povezane sa spremnošću na socijalni kontakt, dok su individualne/osobne vrijednosti (postignuće, samousmjeravanje) pozitivno povezane s navedenom varijablom. To je još jedan dokaz ranije navedene razlike u ponašanju prema članovima vlastite i vanjske grupe koja se primjećuje kod kolektivista. Nalazi Gouveia i sur. (2002) također idu u prilog hipotezi prema kojoj će osobe jače identifikacije s grupama iz neposrednog životnog prostora (obitelj, prijatelji, radna grupa itd.) biti i jače identifikacije sa širom zajednicom svoje nacije. Navedeni nalazi upućuju na povezanost alocentrizma i nacionalnog identiteta. Markus i Kitayama (1991) izvještavaju o razlici u pojmu o sebi između alocentrika i idiocentrika. Oni navode da je za kolektiviste značajan *zavisan pojam o sebi* (doživljavanje sebe kao dio socijalnog odnosa, te shvaćanje da je naše ponašanje određeno onime što mi mislimo da su misli, osjećaji i djela drugih ljudi oko nas), dok individualiste karakterizira *nezavisan pojam o sebi* (pojedinac želi biti neovisan od drugih i želi otkriti i izraziti svoju jedinstvenu osobnost). Jackson i Smith (1999) su također dobili malu pozitivnu korelaciju ($r=0.16$, $p<0.05$) između odgovora na skali alocentrizma i socijalnih (vezanih uz grupe) odgovora na upitniku «20 ja rečenica». To govori o tome da se ljudi jače alocentrične orijentacije više definiraju kroz socijalne kategorije i odnose. U skladu s navedenim Reykowski (1997) smatra da se individualisti i kolektivisti razlikuju s obzirom na važnost osobnog i socijalnog identiteta. Individualistima je individualizacija jača od identifikacije, osobni identitet im je istaknutiji i time se osjećaju odvojenima od grupe, za razliku od kolektivista koji su uronjeni u grupu (s jačom identifikacijom i istaknutijim socijalnim identitetom). Triandis, McCluster i Hui (1990; prema Triandis, 1994) kažu da je individualistima pojam o sebi definiran kao nezavisan entitet, dok kolektivisti svoj pojam o sebi definiraju u terminima vlastite grupe i svojih odnosa. Zbog toga pojam o sebi kolektivista uključuje postignuća grupe, dok kod individualista uključuje postignuća

vezana uz samouzdizanje. Alocentricima je grupa izvor identiteta, oni pojam o sebi proširuju na vlastitu grupu, a k tome osobne ciljeve podređuju ciljevima grupe (Jackson i Smith, 1999). Teže tome da dijele izvore (resurse) sa članovima vlastite grupe, naglašavaju i vrednuju integritet grupe, izražavaju jaku emocionalnu vezanost za vlastitu grupu i volju za kooperacijom unutar grupe. Kolektivisti su zabrinuti rezultatom svojih djelovanja na članove grupe, osjećaju se povezanima i uključenima u živote članova vlastite grupe (Hui i Triandis, 1986; prema Lee i Ward, 1998 i prema Triandis, 1994). Ono što ove karakteristike alocentrika povezuje s istaknutijim nacionalnim identitetom jest mogućnost da je jedna od grupa prema kojoj su alocentrici tako orijentirani upravo pojedinačeva nacija.

S druge strane neke hipoteze govore protiv stajališta u ovom istraživanju. Triandis i sur. (1988) navode mogućnost da osoba može biti alocentrik u odnosu na specifičnu grupu, dok je u isto vrijeme idiocentrik u odnosu na neku drugu grupu. Tako je moguće da osoba koja je jako orijentirana na svoju obitelj, znači alocentrik je u tom aspektu, svojim ponašanjem pridonosi dobrobiti samo svoje obitelji, ali ne i šire zajednice i čak može na račun te šire zajednice ulagati u svoju obitelj tj. grupu prema kojoj je usmjerena.

Mi ipak smatramo da će usmjerenost na jednu grupu (npr. obitelj) voditi i usmjerenosti na drugu, širu grupu (npr. naciju) odnosno vodit će općoj potrebi za identifikacijom s vlastitim grupama i naglašavanjem socijalnog identiteta pojedinca.

Cilj i problemi istraživanja

Glavni cilj ovog istraživanja je ispitati međudnose nacionalnog identiteta i alocentrizma i idiocentrizma.

Problemi

1. Ispitati izraženost nacionalnog identiteta na uzorku odraslih sudionika hrvatske nacionalnosti.
2. Ispitati izraženost idiocentrizma i alocentrizma na uzorku odraslih sudionika hrvatske nacionalnosti.
3. Utvrditi povezanost između izraženosti nacionalnog identiteta i idiocentrizma i alocentrizma.

Hipoteza: očekujemo da će viši rezultati na dimenziji alocentrizma HVIC upitnika biti povezani s većim rezultatima na skali nacionalnog identiteta.

4. Utvrditi doprinos sociodemografskih varijabli, varijable važnosti vjere i političkog usmjerenja te komponenata HVIC upitnika u objašnjenju izraženosti nacionalnog identiteta.

Metoda istraživanja

Sudionici

Podaci za istraživanje povezanosti nacionalnog identiteta i alocentrizma i idiocentrizma prikupljeni su na prigodnom uzorku roditelja studenata psihologije s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, N= 312. Upitnici i upute za roditelje podijeljeni su studentima prve, druge i treće godine psihologije na Filozofskom fakultetu, koji su imali zadatak navedene upitnike i upute proslijediti svojim roditeljima, te nakon što bi ih njihovi roditelji ispunili kod svojih kuća, vratiti nazad eksperimentatoru. Od ukupno 412 upitnika, koliko ih je bilo podijeljeno, 312 (75,7%) upitnika roditelja vraćeno je nazad eksperimentatoru. U konačnu analizu uključeni su samo sudionici koji su se izjasnili kao Hrvati (N=296). U tablici 1 možemo vidjeti frekvencije odgovora svih 312 sudionika na pitanje nacionalnosti.

Tablica 1
Frekvencije odgovora na pitanje nacionalnosti svih 312 sudionika

Nacionalnost	Frekvencija	Postoci
hrvatska	296	94.9 %
srpska	4	1.3 %
bošnjačka	2	0.6 %
makedonska	1	0.3 %
ukrajinska	1	0.3 %
neopredijeljena	1	0.3 %
ukupno	305	97.8 %
nedostaje podatak	7	2.2 %
ukupno	312	100 %

Dakle, sve analize provedene su na 296 sudionika hrvatske nacionalnosti. Od toga su u istraživanju sudjelovala 143 muškaraca (48,3%) i 153 žene (51,7%). Dob sudionika kreće se u rasponu od 38 do 72 godine, s tim da u prosjeku sudionici imaju oko 49 godina ($M=49.11$). Valja napomenuti da nam uzorak većinom čine obrazovani sudionici, prosječnog ili iznadprosječnog životnog standarda. U tablici 2, 3 i 4 slijedi prikaz strukture sudionika s obzirom na dob, obrazovanje i samoprocjenu životnog standarda.

Tablica 2
Struktura uzorka sudionika s obzirom na dob

<i>N</i>	Minimum	Maximum	<i>M</i>	<i>SD</i>	Centralna vrijednost	Dominantna vrijednost
294	38	72	49,11	5,656	49	50

Tablica 3
Struktura uzorka sudionika s obzirom na obrazovanje

Stupanj Obrazovanja	Frekvencija	Postoci
NSS	11	3.7 %
SSS	125	42.4 %
VSS	159	53.9 %
ukupno	295	100 %

Legenda: NSS-niska stručna sprema, SSS-srednja stručna sprema, VSS-viša ili visoka stručna sprema

Tablica 4
Struktura uzorka sudionika s obzirom na samoprocjenu životnog standarda

Samoprocjena životnog standarda	Frekvencija	Postoci
Iznadprosječni	118	40.3 %
Prosječni	141	48.1 %
Ispodprosječni	34	11.6 %
Ukupno	293	100 %

Postupak

Istraživanje na studentima psihologije provedeno je grupno na početku ili kraju predavanja ili vježbi na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Tom prilikom studentima su podijeljene upute i upitnici za roditelje, tako da je svaki student dobio dvije velike koverta s upitnicima i dvije male koverta s uputama za majku i za oca. Rečeno im je da je sudjelovanje u istraživanju u potpunosti dobrovoljno i anonimno, kako za njih tako i za njihove roditelje. Objašnjeno im je da ukoliko njihovi roditelji pristanu na sudjelovanje, imaju nekoliko tjedana (5 ili 4, ovisno o datumu grupnog istraživanja na studentima) da do točno navedenog datuma vrate roditeljske upitnike. Instruirani su o načinu na koji su roditeljima trebali dati upitnike (prvo uputa, a potom i upitnici), te su

roditelji upitnike samostalno ispunili kod kuće i potom ih po svojoj djeci vratili do eksperimentatora. Upitnici djece i roditelja kodirani su istom šifrom - brojem, što će nam služiti za povezivanje članova iste obitelji pri odgovaranju na neka druga istraživačka pitanja koja nisu obuhvaćena ovim diplomskim radom. U ovom radu koristili smo samo podatke roditelja. Na dnu upute nalazio se prostor za potpis, inicijale ili samo ime sudionika kojim bi on označio svoj pristanak u istraživanju. Papir s uputom i pristankom vraćen je eksperimentatoru u odvojenoj koverti od one s upitnicima, kako ne bi došlo do povezivanja podataka u upitniku s imenom sudionika. U usmenoj uputi danoj studentima i pismenoj, danoj studentima i njihovim roditeljima, rečeno je da se radi o istraživanju stavova ljudi prema vlastitom i drugim narodima, te o nekim drugim društveno važnim pitanjima, poput povezanosti pojedinca sa članovima grupa u kojima živi- obitelji, suradnicima, susjedima i prijateljima. Ispunjavanje upitnika u prosjeku je trajalo 20 minuta.

Instrumenti

Sudionicima je ovom prilikom podijeljen niz upitnika od 4 skale koje su ispunjavali sljedećim redoslijedom:

1. Skala nacionalnog identiteta – NAIT
2. HVIC upitnik horizontalnog i vertikalnog individualizma i kolektivism
3. Skala slijepog i konstruktivnog patriotizma
4. Sociodemografski upitnik

S obzirom na ciljeve ovog diplomskog rada, analizirat ćemo podatke dobivene na temelju Skale nacionalnog identiteta – NAIT (Čorkalo i Kamenov, 1999), HVIC skale (Triandis, 1996) i sociodemografskog upitnika.

Skala nacionalnog identiteta

Skala nacionalnog identiteta koja je korištena u ovom istraživanju preuzeta je iz NAIT-98 upitnika. Navedeni upitnik je konstruiran u okviru Ljetne škole studenata i nastavnika Odsjeka za psihologiju u Zagrebu, održanoj u Dubrovniku 1998. godine (Čorkalo i Kamenov, 1999). Pri konstrukciji skale krenulo se od pet komponenti nacionalnog identiteta: isključiva nacionalna vezanost, istaknuta nacionalna vezanost,

višestruka nacionalna vezanost, kozmopolitizam i anacionalizam. Za svaku od ovih komponenti odabrane su tvrdnje za koje se smatralo da ih najbolje opisuju, njih 84. Zadržane su samo one tvrdnje koje su zadovoljavale kriterij da je korelacija između njih i ukupnog rezultata na skali ≥ 0.6 . Skala nacionalnog identiteta, dakle u konačnoj verziji, ima 27 čestica. Sudionici za svaku česticu procjenjuju svoj stupanj slaganja na skali od 1 do 5, s time da 1 znači „izrazito se ne slažem“, a 5 „izrazito se slažem“. Ukupan rezultat na skali izražen je kao zbroj odgovora na sve čestice, te veći rezultat ukazuje na izraženiji nacionalni identitet. Minimalni rezultat je 27, dok je maksimalni rezultat 135. Faktorskom analizom izdvojene su 4 komponente nacionalnog identiteta (Čorkalo i Kamenov, 1999) kojima je objašnjeno 54.3% varijance rezultata na skali. Prvi faktor, smatramo ga i generalnim faktorom jer objašnjava čak 39% varijance rezultata, odnosi se na osjećaj izražene nacionalne pripadnosti. Drugi faktor je faktor nacionalizma ili faktor isključive nacionalne vezanosti. Treći se faktor veže uz izražen kulturalni i povijesni aspekt nacionalnog identiteta odnosno nacionalni ponos i posljednji, četvrti faktor je faktor kozmopolitizma i izražava osjećaj nacionalne neopredijeljenosti te osjećaj pripadnosti čovječanstvu u cjelini. Posljednja tri faktora u manjoj mjeri doprinose objašnjenju varijance rezultata. Koeficijent unutarnje konzistencije dobiven na 537 sudionika iznosi $\alpha=0.93$ (Čorkalo i Kamenov, 1999); gotovo je identičan onome dobivenom u našem istraživanju: $\alpha=0.935$, a zbog navedenog ukupni rezultat na skali je izražen kao zbroj odgovora svih čestica.

HVIC upitnik

Kao instrument za mjerenje alocentrizma i idiocentrizma koristili smo HVIC Skalu horizontalnog i vertikalnog individualizma i kolektivismu koju su konstruirali Singelis i sur. (1995). Autori su pri konstrukciji skale prvotno krenuli od 94 čestice, ali su zatim odbacili one koje su imale male saturacije (manje od 0.35) s faktorom kojem su apriori pripisane (s vertikalnim individualizmom (VI) ili horizontalnim individualizmom (HI) te s vertikalnim kolektivismom (VC) ili horizontalnim kolektivismom (HC)). Završna HVIC skala ima 29 čestica i 4 subskale. Svaka od čestica pripada jednoj od subskala odnosno mjeri VI, HI, VC ili HC. Subskala VI sadrži 8 čestica, subskala HI 7, VC 8 i subskala HC 6 čestica. Dakle, individualizam mjeri 15 čestica, a kolektivismu 14 čestica. Rezultat na svakoj subskali izražen je kao zbroj odgovora na sve čestice koje

čine tu subskalu podijeljen s brojem tih čestica. Rezultat individualizma i kolektivizma dobiva se zbrojem vertikalne i horizontalne subskale. Individualizam je jednak zbroju vertikalnog i horizontalnog individualizma, a kolektivizam zbroju vertikalnog i horizontalnog kolektivizma. Sudionici za svaku česticu procjenjuju svoj stupanj slaganja na skali od 1 do 5, pri čemu 1 znači „uopće se ne slažem“, a 5 ima značenje „u potpunosti se slažem“. HVIC upitnik u originalnoj je verziji napisan na engleskom jeziku, ali je u svom diplomskom radu Valenčić (1998) prevela upitnik i na hrvatski jezik.

Faktorska struktura HVIC upitnika

S obzirom na činjenicu da Valenčić (1998) u svom diplomskom radu nije potvrdila četvero faktorski model kakav predlažu Singelis i sur. (1995), odlučili smo se na provjeru faktorske strukture HVIC upitnika.

Valenčić (1998) je, dakle, faktorskom analizom glavnih komponenti dobila 4 faktora koji ukupno objašnjavaju 40% varijance, te ih je s obzirom na saturacije pojedinih čestica nazvala: kolektivizam, vertikalni individualizam i horizontalni individualizam, dok je četvrti faktor neinterpretabilan. Analiza glavnih komponenti, koju smo mi proveli u ovom istraživanju, daje 9 faktora kojima su karakteristični korijeni veći od 1.

Međutim, kako se na scree plot testu koji se može vidjeti u prilogu 3, ističu samo tri komponente i s obzirom na to da je Valenčić (1998) dobila 3 interpretabilna faktora, proveli smo i analizu glavnih komponenti s tri zadana faktora uz varimax rotaciju. Rezultat takve analize su tri komponente HVIC upitnika koje objašnjavaju 36.9% varijance rezultata. Dobivene komponente su vrlo slične onima koje je dobila Valenčić (1998) u svom diplomskom radu, a to su dakle: kolektivizam (objašnjava 13.3% varijance rezultata), vertikalni individualizam (12.7% varijance) i horizontalni individualizam (10.8% varijance rezultata). Dobivena matrica faktorske strukture HVIC upitnika može se vidjeti u prilogu 2. Komponente vertikalnog i horizontalnog individualizma su gotovo identične onima koje iznose Singelis i sur. (1995) u svojim nalazima (uz iznimku jedne čestice više koja ima saturaciju s vertikalnim individualizmom: «Djecu treba učiti da su obaveze važnije od zadovoljstva»), dok komponenta kolektivizma uključuje dva faktora Singelisa i sur. (1995): horizontalni i vertikalni kolektivizam. Još treba napomenuti da u analizi glavnih komponenata, u kojoj

zadržavamo tri faktora, 3 čestice (od ukupno 29) nemaju saturaciju veću od 0.3 ni s jednom od tri komponente, te stoga nisu uključene u pojedine subskele. To su sljedeće čestice i sve pripadaju vertikalnom kolektivismu Singelisa i sur. (1995), te se odnose na stavove vezane uz obitelj: «Odrekao bih se aktivnosti do koje mi je stalo, ako je moja obitelj ne odobrava.», «Kad ostare, roditelji bi trebali živjeti zajedno s nama.» i «Za svoju obitelj učinio bih čak i nešto što mi se gadi.» Cronbachovi α -e za dobivene komponente HVIC-a su sljedeći: 0.77 za komponentu alocentrizma, 0.78 za vertikalni idiocentrizam i 0.75 za horizontalni idiocentrizam. S navedenim vrijednostima možemo biti zadovoljni s obzirom da sve prelaze vrijednost 0.7.

Kako bismo provjerili međusobnu nezavisnost dimenzija alocentrizma i idiocentrizma izračunali smo interkorelacije između komponenti HVIC upitnika, koje se mogu vidjeti u tablici 5. Međutim, iz naših rezultata možemo očitati malu negativnu korelaciju između alocentrizma i horizontalnog idiocentrizma ($r=-0.16, p<0.01$). To ipak ukazuje na blagu zavisnost spomenutih dimenzija HVIC upitnika (korelacija alocentrizma i idiocentrizma je također značajna i iznosi $r=-0.12, p<0.05$). S druge strane pozitivna povezanost vertikalnog i horizontalnog idiocentrizma ($r=0.28, p<0.01$) se očekivala jer ih veže nezavisan pojam o sebi odnosno doživljaj sebe kao autonomne osobe, neovisne o kolektivu.

Tablica 5

Korelacije između komponenti HVIC skale

	VIDIO	HIDIO	ALO
VIDIO	1	.277 **	-.038
HIDIO		1	-.158 **
ALO			1

** $p<0.01$

Legenda:

VIDIO- vertikalni idiocentrizam, HIDIO- horizontalni idiocentrizam, ALO- alocentrizam

Sociodemografski upitnik

U sociodemografskom upitniku, koji se može vidjeti u prilogu 1, prikupljeni su podaci o spolu, godini rođenja, nacionalnosti sudionika, vjeroispovijesti, važnosti vjere u životu sudionika, učestalosti odlaska na bogoslužje, lijevom ili desnom političkom uvjerenju,

stranci najbližoj političkom uvjerenju sudionika, obrazovanju sudionika, obrazovanju sudionikova oca, obrazovanju sudionikove majke, veličini mjesta gdje je sudionik živio do punoljetnosti, veličini mjesta gdje trenutno živi, veličini obitelji u kojoj je sudionik odrastao te o samoprocjeni životnog standarda sudionikova kućanstva. S obzirom na visoke interkorelacije između nekih ispitivanih varijabli, točnije, između varijable važnosti vjere u životu ispitanika i učestalosti odlaska na bogoslužje ($r(291)= 0.73$, $p<0.01$), kao i između obrazovanja sudionikova oca i obrazovanja sudionikove majke ($r(290)=0.8$, $p<0.01$) pri odgovoru na naše probleme nismo koristili varijablu učestalosti odlaska na bogoslužje kao ni varijablu obrazovanja sudionikove majke. Varijablu sudionikove vjeroispovijesti nismo uključili u analizu jer je čak 89.9% sudionika, koji su dali odgovor, katoličke vjeroispovijesti, dok veličinu mjesta gdje ispitanik trenutno živi nismo uključili zbog prisutnosti varijable veličine mjesta gdje je sudionik živio do punoljetnosti za koju smatramo da ima veće značenje u pogledu usvajanja stavova vezanih uz nacionalni identitet i idiocentrizam / alocentrizam (povezanost između veličine mjesta gdje je sudionik živio do punoljetnosti i gdje trenutno živi iznosi $r(295)= 0.51$, $p<0.01$).

Rezultati i rasprava

Izraženost nacionalnog identiteta

Rezultate sudionika na Skali nacionalnog identiteta izrazili smo kao zbroj odgovora svih čestica, pri čemu veći rezultat upućuje na izraženiji nacionalni identitet. Iako su faktorskom analizom ekstrahirana 4 faktora, u biti je najistaknutiji jedan generalni faktor koji prema Čorkalo i Kamenov (1999) objašnjava 39% varijance rezultata, i 3 manja faktora koji u znatno manjoj mjeri pridonose objašnjenju varijance rezultata dobivenih na Skali nacionalnog identiteta. U prilog jednom ukupnom rezultatu ide i velik koeficijent unutarnje konzistencije koji u našem istraživanju iznosi $\alpha = 0.935$ i gotovo je jednak onome u istraživanju Čorkalo i Kamenov (1999) $\alpha = 0.93$ i Tofant (2004) $\alpha=0.94$.

Prosječan rezultat dobiven na uzorku od 271 sudionika hrvatske nacionalnosti koji su dali potpune podatke iznosi $M= 88.39$ ($SD= 20.786$). To je rezultat nešto viši od neutralne točke 81. Naime kada podijelimo dobiven prosječan rezultat s brojem čestica dobije se vrijednost 3.27, što znači da se naši sudionici u prosjeku niti slažu niti ne slažu sa stavovima karakterističnim za izražen nacionalni identitet. Rezultat koji smo dobili je vrlo sličan ranijim nalazima. Tako su Čorkalo i Kamenov (1999) dobile prosječnu izraženost nacionalnog identiteta na NAIT skali za sudionike hrvatske nacionalnosti od $M= 86.75$ ($SD= 20.81$), Tofant (2004) je dobila gotovo identičan rezultat $M=86.24$ ($SD= 19.10$), dok su Kosanović (2003) i Paratušić (2001) dobile nešto niže rezultate: $M=71.24$ ($SD= 19.14$) (Kosanović, 2003), te $M=71.37$ ($SD= 19.51$) (Paratušić, 2001), vjerojatno iz razloga što su u njihovom uzorku sudionici bili isključivo studenti.

Izraženost alocentrizma i idiocentrizma

Prema Triandisu (1995), Hrvati se smatraju kolektivističkim društvom, kao i ostali narodi bivših jugoslavenskih i socijalističkih zemalja. Danas, smatra Triandis (1994) u bivšim socijalističkim zemljama jača tendencija ka individualizmu. Pretpostavlja se da to proizlazi iz rušenja socijalističkih i komunističkih sustava i otvaranja tih zemalja prema zapadu, te općenito zbog jačanja utjecaja zapadnog (individualističkog) društva

na svijet u cjelini. Na navedeno ukazuje i Valenčić (1998) koja nije dobila statistički značajnu razliku u izraženosti individualističke ($M_{ind} = 3.52$) i kolektivističke ($M_{kol} = 3.56$) orijentacije kod studenata. Međutim, pomak u bivšim socijalističkim društvima s kolektivističke na individualističku orijentaciju izraženiji je kod mlađih osoba, budući da su mladi pod većim utjecajem zapadne, individualističke kulture. S obzirom da Valenčić (1998) navodi rezultate mladih ljudi koji su tek izašli iz adolescencije, odnosno individualističkog životnog razdoblja koje karakterizira bunt prema autoritetu, težnja za osamostaljenjem te isticanje posebnosti, ne začuđuje niska kolektivistička orijentacija koju je dobila. Stoga je jednako tako važno isti koncept ispitati i na odraslima, zbog pretpostavljenih razlika koje postoje u alocentризmu i idiocentризmu među različitim dobnim skupinama. U našem istraživanju smo upravo to učinili i dobili sljedeće rezultate koji se mogu vidjeti u tablici 6.

Tablica 6

Prosječne vrijednosti alocentризma i idiocentризma odraslih sudionika hrvatske nacionalnosti

	<i>M</i>	<i>SD</i>
alocentризam	3.92	0.525
idiocentризam	3.28	0.531

Provjera postojanja razlike u izraženosti alocentризma i idiocentризma pokazala je da uistinu postoji statistički značajna razlika u prosječnom alocentризmu ($M_{alo} = 3.92$) i idiocentризmu ($M_{idio} = 3.28$) kod naših sudionika ($t(272) = 13.45, p < 0.01$). Ovaj uzorak odraslih sudionika pokazuje izraženiju kolektivističku orijentaciju u usporedbi s individualističkom, no razlika između dvije navedene orijentacije nije toliko jaka koliko u nekim drugim zemljama. Usporedbe radi, vrijednosti dobivene na uzorku američkih studenata iznose $M_{ind} = 4.18$, $M_{kol} = 2.34$, a na uzorku kineskih studenata $M_{ind} = 2.06$, $M_{kol} = 4.30$ (Singelis i sur., 1995). Prema navedenim nalazima možemo zaključiti da je Amerika izrazito individualistički orijentirana, a Kina izrazito kolektivistički orijentirana, no u Hrvatskoj međutim nismo dobili tako izrazitu orijentaciju u samo jednoj od ove dvije dimenzije. Hrvati u našem istraživanju su postigli prosječne rezultate na idiocentризmu (u prosjeku se niti slažu niti ne slažu sa stavovima karakterističnim za idiocentризam), te nešto iznadprosječne rezultate na alocentризmu (u prosjeku se uglavnom slažu sa stavovima karakterističnim za alocentризam).

U tablici 7 prikazani su rezultati pojedinih komponenti idiocentrizma i alocentrizma. Usporedimo li prosječne rezultate na tri dobivene komponente HVIC skale, naši sudionici najviše rezultate postižu na komponenti alocentrizma ($M=3.92$, $SD=0.525$), potom slijedi horizontalni idiocentrizam ($M=3.83$, $SD=0.645$), te na koncu vertikalni idiocentrizam ($M=2.72$, $SD=0.689$). Statističku značajnost razlika između navedenih prosječnih vrijednosti provjerili smo analizom varijance na zavisnim uzorcima te se F omjer pokazao statistički značajnim ($F= 320.47$, $p<0.01$). To znači da postoji razlika između rezultata na tri komponente HVIC upitnika. Kako bismo znali između kojih je precizno komponentata razlika statistički značajna proveli smo t-testove na zavisnim uzorcima koji pokazuju graničnu značajnost za prvo navedenu razliku odnosno razliku između rezultata na komponenti alocentrizma i horizontalnog idiocentrizma ($t(273)= -1.94$, $p=0.054$), te statistički potvrđuju značajnost preostalih razlika. Sudionici u našem uzorku postižu statistički veće rezultate na alocentrizmu nego na vertikalnom idiocentrizmu ($t(276)=-22.47$, $p<0.01$) i veće na horizontalnom idiocentrizmu nego na vertikalnom ($t(274)=-22.51$, $p<0.01$). U ovdje navedenim rezultatima najzanimljivija je razlika u prosječnoj izraženosti vertikalnog i horizontalnog idiocentrizma. Horizontalni idiocentrizam odnosi se na doživljaj sebe kao jedinstvene i nezavisne osobe, ali i osobe koja je manje-više jednakog statusa kao i drugi što će reći da se ostale ljude doživljava sličnima u svojoj jedinstvenosti. Vertikalni idiocentrizam s druge strane odnosi se na doživljaj sebe kao osobe različite od drugih, osobe koja očekuje nejednakost među ljudima, te preferira natjecanje. U uzorku naših sudionika horizontalni idiocentrizam je izraženiji od vertikalnog. U kontekstu idiocentrizma to znači da sudionici stavljaju veći naglasak na horizontalne odnose odnosno doživljavaju druge ljude kao sebi slične i na istom nivou, nego što je to slučaj sa vertikalnim odnosima. Oni, znači, u manjoj mjeri druge doživljavaju različitima od njih samih i ne prihvaćaju toliko nejednakost među ljudima. Prema rezultatima Valenčić (1998) prosječna vrijednost horizontalnog idiocentrizma ($M= 4.04$, $SD=0.628$) također je veća od prosječne vrijednosti vertikalnog idiocentrizma ($M=3.06$, $SD=0.818$). Njeni su rezultati nešto više u skladu s očekivanjima od naših rezultata jer smo i na ove dvije dimenzije očekivali razliku s obzirom na dob sudionika. Smatra se da studentski način života ima manje izraženu hijerarhijsku strukturu nego što je to slučaj u radnom okruženju, a kako su naši sudionici odrasle osobe koje vjerojatno pripadaju nekom radnom okruženju pomalo

iznenađuje njihova horizontalno idiocentrična orijentacija. Objašnjenje naših rezultata možemo potražiti u sve prisutnijoj liberalno demokratskoj atmosferi u našem društvu što je vjerojatno još jedna posljedica otvaranja bivših socijalističkih zemalja zapadnom svijetu i globalnim utjecajima, kao i sve prisutnijem liberalnom stilu života gdje u toleranciji zajedno žive ljudi različitih staleža, obrazovanja i nacionalnosti.

Tablica 7
Prosječne veličine tri komponente HVIC upitnika dobivene u našem istraživanju

Komponente HVIC-a	<i>M</i>	<i>SD</i>
alocentrizam	3.92	0.525
vertikalni idiocentrizam	2.72	0.689
horizontalni idiocentrizam	3.83	0.645

Povezanost nacionalnog identiteta, alocentrizma i idiocentrizma

U skladu s trećim problemom našeg istraživanja ispitali smo povezanost između alocentrizma i idiocentrizma i nacionalnog identiteta. Pearsonovi koeficijenti korelacije među navedenim varijablama nalaze se u tablici 8 .

Tablica 8
Međusobne korelacije alocentrizma i idiocentrizma, te nacionalnog identiteta

	VIDIO	HIDIO	ALO	IDIO	NAIT
VIDIO	1	.277**	-.038	.813**	.326**
HIDIO		1	-.158**	.785**	.040
ALO			1	-.124*	.236**
IDIO				1	.227**
NAIT					1

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Legenda: VIDIO- vertikalni idiocentrizam, HIDIO- horizontalni idiocentrizam, ALO- alocentrizam, IDIO- idiocentrizam, NAIT- nacionalni identitet

Rezultati Skale nacionalnog identiteta koreliraju i s alocentrizmom i s idiocentrizmom. Kako možemo vidjeti iz tablice, izraženost nacionalnog identiteta pozitivno je povezana samo s vertikalnim idiocentrizmom ali ne i s horizontalnim. Štoviše, povezanost rezultata na NAIT Skali nacionalnog identiteta i rezultata na komponenti vertikalnog

idiocentrizma ($r(256)=0.33, p<0.01$) veća je od povezanosti rezultata na NAIT skali i komponenti alocentrizma HVIC upitnika ($r(256)=0.24, p<0.01$). Time smo samo djelomično potvrdili naša očekivanja, prema kojima smo pretpostavili da će izraženiji nacionalni identitet uistinu biti povezan s izraženijim alocentrizmom odnosno osjećajem snažne povezanosti sa članovima kolektiva i doživljavanjem sebe primarno kao člana grupe ili grupa kojima sudionik pripada. Istu povezanost nismo očekivali i s idiocentrizmom odnosno doživljajem sebe kao autonomne individue, neovisne o kolektivu. Treba samo upozoriti na činjenicu da se radi o relativno maloj proporciji zajedničke varijance u oba slučaja. Prema našim rezultatima 11% zajedničke varijance imaju vertikalni idiocentrizam i nacionalni identitet, a nacionalni identitet i alocentrizam 6% zajedničke varijance.

Ranije u tekstu naveli smo razloge zašto rezultat na NAIT skali izražavamo zbrojem svih čestica (čak 39% varijance rezultata je objašnjeno jednim faktorom i koeficijent unutarnje konzistencije skale je vrlo visok, u našem istraživanju iznosi $\alpha=0.94$). S obzirom da nakon rotacije faktora postoji objašnjene varijance rezultata svakim faktorom postaju puno ravnomjerniji a mi imamo potrebu za boljim razumijevanjem neočekivanih rezultat ipak smo se odlučili i na uvid u korelacije komponenta HVIC upitnika s različitim komponentama NAIT upitnika koje se nalaze u tablici 9.

Naime vertikalni idiocentrizam ($r(271)=0.275, p<0.01$) kao i alocentrizam ($r(271)=0.274, p<0.01$) gotovo identično koreliraju s prvom komponentom nacionalnog identiteta odnosno osjećajem izražene nacionalne pripadnosti, a razlika se može uočiti tek u korelacijama s drugom komponentom NAIT-a odnosno s isključivom nacionalnom vezanosti ili nacionalizmom, koji je u većoj mjeri pozitivno povezan s vertikalnim idiocentrizmom ($r(277)=0.36, p<0.01$) nego li s alocentrizmom ($r(275)=0.13, p<0.05$). Treća komponenta nacionalnog identiteta odnosno njegov kulturalni i povijesni aspekt u vrlo je sličnoj korelaciji s gore navedene dvije komponente HVIC upitnika, dok se razlika ponovno javlja u kontekstu četvrte komponente NAIT-a odnosno kozmopolitizam nije povezan s alocentrizmom, ali je u negativnoj korelaciji s vertikalnim idiocentrizmom. Iz gore navedenog možemo zaključiti da su osjećaji izražene nacionalne pripadnosti i nacionalnog ponosa karakteristični i za alocentrike i za vertikalne idiocentrike, dok je nacionalizam ipak nešto više vezan uz vertikalni idiocentrizam nego uz alocentrizam, a kozmopolitizam

isključuje samo vertikalni idiocentrizam ali ne i alocentrizam. Horizontalni idiocentrizam nije povezan ni s jednom komponentom nacionalnog identiteta. Treba samo napomenuti da moramo biti oprezni oko navedenih zaključaka jer nismo provjeravali faktorsku strukturu NAIT upitnika na našem uzorku, pa nismo sasvim sigurni da komponente koje su dobile Čorkalo i Kamenov (1999) vrijede i za naše podatke.

Tablica 9
Međusobne korelacije komponenta HVIC i komponenata NAIT upitnika

	VIDIO	HIDIO	ALO	PRVA	DRUGA	TRECA	CETVRTA
VIDIO	1	.277**	-.038	.275**	.363**	.313**	-.158**
HIDIO		1	-.158**	.089	.073	.101	.005
ALO			1	.274**	.125*	.291**	-.052
PRVA				1	.714**	.811**	-.543**
DRUGA					1	.699**	-.394**
TRECA						1	-.453**
CETVRTA							1

* p<0.05

** p<0.01

Legenda: VIDIO- vertikalni idiocentrizam, HIDIO- horizontalni idiocentrizam, ALO- alocentrizam, PRVA- prva komponenta NAIT-a: izražena nacionalna pripadnost, DRUGA- druga komponenta NAIT-a: nacionalizam, TRECA- treća komponenta NAIT-a: kulturalni i povijesni aspekt nacionalnog identiteta, CETVRTA- četvrta komponenta NAIT-a: kozmopolitizam

Ovakvi rezultati možda nisu u potpunosti u skladu s našim očekivanjima, ali u literaturi svakako možemo naći slične hipoteze i nalaze. Worchel i Coutant (1997) tako iznose pretpostavku koja je povezana s našim rezultatima. Oni naime smatraju da se patriotizam javlja u kolektivističkim društvima, dok je nacionalizam karakterističan za individualistička društva. Misle da patriotizam uključuje vjerovanja i djela koja čuvaju identitet i blagostanje grupe, a vlastiti identitet i korist se pri tome zanemaruju. Pri nacionalizmu dobiti nacije gledaju u svjetlu koristi za sebe, te nacionalisti podupiru blagostanje nacije jer im ta podrška donosi osobnu dobit. Worchel i Coutant (1997), smatraju patriotizam nesebičnim, a nacionalizam ponajprije sebičnim konstruktom, pa tako patriotizam povezuju s kolektivizmom, a nacionalizam s individualizmom. Naši rezultati djelomično potvrđuju tu pretpostavku (iako je tu vrlo važna razlika između horizontalnog i vertikalnog idiocentrizma) s obzirom da pokazuju veću korelaciju nacionalizma s vertikalnim idiocentrizmom nego s alocentrizmom. Osobe izraženog vertikalnog idiocentrizma doživljavaju ljude međusobno različitima i očekuju nejednakost među ljudima, te jednako tako preferiraju natjecanje. Stoga

možemo pretpostaviti da doživljavanje te nejednakosti među ljudima i želja za natjecanjem, preneseni u kontekst grupa, dovode do naglašene pozitivne pristranosti prema vlastitoj grupi i negativne pristranosti prema vanjskim grupama odnosno do izraženog nacionalizma i preferiranja vlastite nacionalne grupe. S druge strane, horizontalni idiocentrizam za koji je karakterističan doživljaj sebe kao jedinstvene, nezavisne osobe, ali i doživljaj drugih ljudi više-manje jednakog statusa i jedinstvenosti, nije doveden u vezu s izraženim nacionalnim identitetom. Alocentrizam pretpostavlja povezanost individue sa članovima kolektiva, pri čemu je osoba primarno motivirana normama i obavezama koje joj nameće kolektiv, te je spremna dati prvenstvo ciljevima kolektiva pred svojim vlastitim. Stoga smatramo da je veza između alocentrizma i nacionalnog identiteta prvenstveno temeljena na naglašenom socijalnom identitetu alocentrika, a kako je nacionalni identitet dio socijalnog identiteta veza između dva koncepta čini se logičnom. O navedenoj povezanosti može se pročitati i u uvodu ovog rada.

Nakon svega rečenog smatramo da pomalo različiti procesi stoje u pozadini povezanosti nacionalnog identiteta i alocentrizma s jedne strane i nacionalnog identiteta i vertikalnog idiocentrizma s druge. Pretpostavka je da je za prvu spomenutu povezanost najznačajniji naglašen socijalni identitet alocentrika, dok je kod druge povezanosti najvažnija sklonost natjecanju i očekivanje nejednakosti među ljudima, pa vjerojatno time i grupama vertikalnih idiocentrika. Ovakve karakteristike vertikalnih idiocentrika i gore navedena hipoteza o «sebičnom» nacionalizmu i u suštini «sebičnom» vertikalnom idiocentrizmu (svoje ciljeve stavljaju ispred ciljeva grupe, nisu im važne potrebe članova vlastite grupe nego isključivo pri nekom odnosu gledaju na osobne gubitke i dobitke) su naše objašnjenje povezanosti vertikalnog idiocentrizma i nacionalizma. S druge strane, smatramo da u pozadini manje korelacije alocentrizma i nacionalizma stoji Triandisova hipoteza (Triandis, 1994) o naglašenijoj razlici u ponašanju alocentrika prema vlastitoj i vanjskim grupama. Alocentrici će, naime, sa članovima vlastite grupe razvijati kooperaciju, harmoniju i društvenu razmjenu, dok takvo ponašanje neće pokazati prema pojedincima izvan vlastite grupe (detaljnije objašnjenje je u uvodu). Valja navesti bar jedan nalaz u skladu s našim rezultatima. Gouveia i sur. (2002) tako navode nalaz prema kojem su socijalne vrijednosti (više karakteristične za alocentrike) bolji prediktori grupne i geospacijalne identifikacije od osobnih vrijednosti (više

vezanih uz idiocentrike). Međutim, s geospacijalnom identifikacijom (koja se djelomično preklapa s konstruktom nacionalnog identiteta) koreliraju i osobne ($r=0.10$, $p<0.01$) a ne samo socijalne vrijednosti ($r=0.26$, $p<0.01$). Važno je napomenuti da su od osobnih vrijednosti s geospacijalnom identifikacijom povezne sljedeće: stimulacija, uspjeh, prestiž i moć odnosno one vrijednosti koje su vezane uz vertikalni idiocentrizam. Ovakvi rezultati podudaraju se s našima jer ukazuju na povezanost nacionalnog identiteta (odnosno geospacijalne identifikacije na nacionalnoj razini) i s alocentrizmom (odnosno socijalnim vrijednostima) i s idiocentrizmom (odnosno osobnim vrijednostima), preciznije s vertikalnim idiocentrizmom (odnosno pridavanjem važnosti uspjehu, prestižu i moći). Prema navedenom i s obzirom da nema dovoljno literature koja se bavi problemima ispitanim ovim istraživanjem nalaz Gouveia i sur. (2002) je možda najbliži našim rezultatima.

Kao preporuka daljim istraživanjima koja će se baviti istim pitanjem bio bi prijedlog da se u analizu uključi i varijabla autoritarnosti. Prema Altemeyerovoj koncepciji (Altemeyer, 1996; prema Čorkalo i Kamenov, 1999) autoritarnost se može odrediti kao crta ličnosti za koju je karakterističan sklop određenih stavova, a to su: autoritarna submisivnost (podložnost autoritetima koji se doživljavaju legitimima u društvu), autoritarna agresivnost (opća agresivnost usmjerena na one koji se doživljavaju drugačijima) i konvencionalizam (pristajanje uz društvene konvencije koje se doživljavaju kao društvene norme). Autoritarnost je, naime, povezana s nacionalnim identitetom prema istraživanju Čorkalo i Kamenov (1999) $r= 0.58$, $p<0.01$, ali i s vertikalnim individualizmom i idiocentrizmom i vertikalnim kolektivizmom i alocentrizmom (Kemmelmeyer i sur., 2003). Bilo bi zanimljivo provjeriti koliki dio zajedničke varijance vertikalnog idiocentrizma i nacionalnog identiteta proizlazi iz povezanosti ta dva konstrukta s autoritarnošću.

Doprinos sociodemografskih varijabli, varijable važnosti vjere i političkog usmjerenja te komponenata HVIC upitnika u objašnjenju nacionalnog identiteta

Četvrti problem našeg istraživanja odnosi se na ispitivanje doprinosa sociodemografskih varijabli (spol, dob, obrazovanje sudionika, obrazovanje sudionikova oca, veličina mjesta u kojem je sudionik živio do punoljetnosti, veličina obitelji u kojoj je odrastao i samoprocjena životnog standarda njegova sadašnjeg kućanstva), kao i na ispitivanje

doprinosa varijabli važnosti vjere u životu sudionika i njegova lijevog ili desnog političkog usmjerenja, te doprinosa varijabli vertikalnog idiocentrizma, horizontalnog idiocentrizma i alocentrizma odnosno komponenti HVIC upitnika pri objašnjenju izraženosti nacionalnog identiteta sudionika. Kako bismo odgovorili na problem provedena je hijerarhijska regresijska analiza na uzorku odraslih sudionika hrvatske nacionalnosti s kriterijskom varijablom nacionalnog identiteta mjerenoj na NAIT skali. Prediktorske varijable podijelili smo u četiri bloka:

1. sociodemografske varijable
2. varijabla važnosti vjere u životu sudionika
3. lijevo ili desno političko usmjerenje sudionika
4. alocentrizam i vertikalni i horizontalni idiocentrizam

Ovakav model rezultirao je koeficijentom multiple predikcije od $R= 0.653$, dakle oko 39.6% varijance nacionalnog identiteta mjenog NAIT skalom može se, prema korigiranoj procjeni, objasniti ispitivanim varijablama (navedeni podaci mogu se vidjeti u tablici 10).

U prvom bloku varijabli možemo vidjeti da sociodemografske varijable objašnjavaju 13.1% varijance nacionalnog identiteta, a prediktori koji značajno doprinose predviđanju rezultata na skali nacionalnog identiteta su: obrazovanje sudionikova oca i veličina obitelji u kojoj je sudionik odrastao. S obzirom na negativnu povezanost nacionalnog identiteta i obrazovanja sudionikova oca ($r(253)=-0.24, p<0.01$) iz naših rezultata možemo zaključiti da što sudionikov otac ima veće obrazovanje to sudionik postiže niže rezultate na Skali nacionalnog identiteta. Iz ranije literature (Čorkalo i Kamenov, 1999; Tofant, 2004) nam je poznat nalaz da je varijabla obrazovanja u negativnoj korelaciji s nacionalnim identitetom. Smatra se da je razlog tome što obrazovanje smanjuje predrasude i povećava toleranciju prema drugim narodima, vjerojatno i zbog većeg broja kontakta obrazovanih ljudi s pripadnicima drugih nacija. Isto tako sudionici odrasli u široj obitelji (pridružena im je numerička vrijednost 2) imaju izraženiji nacionalni identitet, nego oni odrasli u užoj obitelji (pridružena im je numerička vrijednost 1), što možemo vidjeti iz korelacije veličine obitelji u kojoj je sudionik odrastao i izraženosti nacionalnog identiteta ($r(255)= 0.15, p<0.05$). Ovakav rezultat možemo objasniti pretpostavkom da se pod širom obitelji najčešće misli na kućanstvo u kojem djeca žive s roditeljima i djedom i bakom. Smatramo da takvo

okružje pri odgoju djece zastupa tradicionalnije vrijednosti nego što je to slučaj u obiteljima gdje samo roditelji odgajaju djecu. A tradicionalne vrijednosti opet povezujemo s izraženijim nacionalnim identitetom, što potvrđuje i istraživanje Gouveia i sur. (2002) prema kojem su dvije vrijednosti u najvećoj korelaciji s geospacijalnom identifikacijom na nacionalnoj razini pripadanje i tradicija.

Drugim blokom varijabli odnosno uvođenjem samo jedne varijable važnosti vjere objasnili smo čak dodatnih 14.5% varijance kriterija, i time je važnost vjere u životu sudionika najviše pridonijela postotnom povećanju objašnjene varijance kriterija.

U tom drugom bloku regresijski koeficijenti prediktorskih sociodemografskih varijabli se nešto mijenjaju, što znači da postoji povezanost između njih i varijable važnosti vjere. Obrazovanje sudionikova oca dijeli dio zajedničke varijance s važnosti vjere u životu sudionika ($r(288) = -0.32, p < 0.01$) i stoga gubi na svojoj značajnosti u objašnjenju varijance kriterija.

Dakle, u drugom bloku od sociodemografskih varijabli, prediktori koji značajno doprinose objašnjenju rezultata na skali nacionalnog identiteta su sljedeći: spol i veličina obitelji u kojoj je sudionik odrastao. Što se tiče spola, pokazalo se da muškarci, kojima je pridružena vrijednost 1, imaju izraženiji nacionalni identitet od žena, kojima je pridružena vrijednost 2, ($r(257) = -0.15, p < 0.05$). Ovakav rezultat možemo objasniti većom uključenosti muškaraca u politička i nacionalna pitanja u državi. A ovaj rezultat je i u skladu s podacima iz literature odnosno isti nalaz su dobile Čorkalo i Kamenov (1999) i Paratušić (2001) u svom diplomskom radu.

Tofant (2004) je dobila rezultat prema kojem je spol statistički značaj prediktor u regresijskoj analizi samo za kriterij nacionalnog identiteta mjeren NAIT upitnikom, ali ne i NI skalom nacionalnog identiteta (Cinnirella, 1997; prema Tofant, 2004), pa je stoga moguće da NAIT skala sadrži neke čestice na koje muškarci i žene daju različite odgovore. Primjer za to je čestica: «Spreman sam dati život za svoj narod» koja je sadržajno više prilagođena muškim sudionicima nego ženskim, jer oni su ti koji u ratnim prilikama daju svoje živote za cijelu naciju. No važnost vjere u životu sudionika (varijabla koju smo uveli tek u drugom bloku) ima najveći doprinos pri objašnjenju nacionalnog identiteta. Nacionalni identitet i važnost vjere su u pozitivnoj korelaciji ($r(256) = 0.44, p < 0.01$) što znači da što je sudioniku vjera važnija u životu to će njegov nacionalni identitet biti izraženiji. Ovakve smo rezultate i očekivali. Naime čini se da je pripadnost određenoj vjeri ili religijskoj grupi važna komponenta nacionalnog identiteta,

odnosno vjera je povezana s tradicijom nacije i doprinosi osjećaju zajedništva i identifikacije s tom nacijom. S obzirom da je važnost vjere uvelike povezana s učestalošću odlaska na bogoslužje ($r(291)=0.73, p<0.01$) pretpostavka je da u biti pripadnost religijskoj grupi čini dio socijalnog identiteta sudionika, baš kao i nacionalna pripadnost. Stoga ne čudi povezanost navedene dvije varijable. O doprinosu važnosti vjere za objašnjenje nacionalnog identiteta izvještavaju i Čorkalo i Kamenov (1999), Paratušić (2001) i Tofant (2004) u svom istraživanju nacionalnog identiteta.

U trećem bloku hijerarhijske regresijske analize uveli smo varijablu lijevog ili desnog političkog usmjerenja sudionika i ona je pridonijela sa 6.3% objašnjene varijance nacionalnog identiteta. Značajni prediktori iz drugog bloka regresijske analize su i dalje zadržali svoju značajnost, odnosno značajan doprinos još uvijek ima varijabla spola, veličine obitelji u kojoj je sudionik odrastao i važnost vjere u životu sudionika.

Značajan regresijski koeficijent pokazuje i novo uvedena varijabla lijevog ili desnog političkog usmjerenja. Navedena varijabla je u pozitivnoj korelaciji s kriterijem ($r(251)=0.52, p<0.01$) što pokazuje da što su sudionici više politički desno orijentirani to imaju izraženiji nacionalni identitet. Ovakav rezultat vjerojatno opet možemo pojasniti tradicionalnim vrijednostima više karakterističnim za pojedince desnog političkog usmjerenja, ali i sljedećom korelacijom: lijevo ili desno političko usmjerenje je značajno povezano i s važnosti vjere u životu sudionika ($r(285)=0.46, p<0.01$), te zbog toga u trećem bloku regresijske analize važnost vjere u životu sudionika ima manji regresijski koeficijent nego što je on bio u drugom bloku. U trećem bloku prediktori važnost vjere i lijevo ili desno političko usmjerenje sudionika imaju podjednake doprinose u objašnjenju nacionalnog identiteta.

Na kraju, u četvrtom bloku regresijske analize uvodimo tri komponente HVIC upitnika koje objašnjavaju novi dio varijance nacionalnog identiteta (8.8%). Dvije komponente odnosno vertikalni idiocentrizam i alocentrizam statistički značajno doprinose objašnjenju varijance kriterija. S obzirom na pozitivnu povezanost dvije navedene varijable s izraženošću nacionalnog identiteta može se zaključiti da što sudionik ima veći rezultat na komponenti vertikalnog idiocentrizma ili na komponenti alocentrizma, to će imati i veći rezultat na skali nacionalnog identiteta.

Tablica 10

Rezultati hijerarhijske regresijske analize i regresijski koeficijenti (β) prediktorskih varijabli za kriterij nacionalnog identiteta

Korak	Prediktori	B koeficijenti	t	p
1	Spol	-.109	-1.677	.095
	Dob	.099	1.520	.130
	Obrazovanje sudionika	.022	.284	.777
	Obrazovanje sudionikova oca*	-.232	-2.783	.006
	Veličina mjesta do punoljetnosti	-.054	-.672	.502
	Veličina obitelji pri odrastanju*	.161	2.555	.011
	Životni standard	.137	1.893	.060
$R= 0.362, R^2=0.131, R^2_c = 0.104, F= 4.861, df= 7/226, p= 0.00$				
2	Spol**	-.178	-2.954	.003
	Dob	.105	1.759	.080
	Obrazovanje sudionika	.049	.686	.493
	Obrazovanje sudionikova oca	-.119	-1.522	.129
	Veličina mjesta do punoljetnosti	-.026	-.360	.719
	Veličina obitelji pri odrastanju*	.128	2.201	.029
	Životni standard	.095	1.440	.151
	Važnost vjere**	.413	6.723	.000
$R= 0.526, R^2=0.276, R^2_c = 0.251, \Delta R^2= 0.145, F= 45.204, df= 1/225, p= 0.00$				
3	Spol*	-.133	-2.278	.024
	Dob	.080	1.400	.163
	Obrazovanje sudionika	.047	.688	.492
	Obrazovanje sudionikova oca	-.097	-1.298	.196
	Veličina mjesta do punoljetnosti	.005	.076	.940
	Veličina obitelji pri odrastanju*	.111	1.989	.048
	Životni standard	.044	.680	.497
	Važnost vjere**	.289	4.459	.000
	Političko usmjerenje**	.294	4.611	.000
$R= 0.582, R^2=0.339, R^2_c = 0.312, \Delta R^2= 0.063, F= 21.261, df= 1/224, p= 0.00$				
4	Spol*	-.114	-2.057	.041
	Dob	.014	.252	.801
	Obrazovanje sudionika	.017	.263	.793
	Obrazovanje sudionikova oca	-.083	-1.177	.240
	Veličina mjesta do punoljetnosti	.047	.695	.488
	Veličina obitelji pri odrastanju*	.121	2.298	.022
	Životni standard	.027	.450	.653
	Važnost vjere**	.264	4.325	.000
	Političko usmjerenje**	.284	4.727	.000
	Vertikalni idiocentrizam**	.218	3.882	.000
	Horizontalni idiocentrizam	.084	1.523	.129
Alocentrizam**	.212	3.991	.000	
$R= 0.653, R^2=0.427, R^2_c = 0.396, \Delta R^2= 0.088, F= 11.309, df= 3/221, p= 0.00$				

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Legenda: R- koeficijent multiple korelacije, R^2 - koeficijent multiple determinacije, R^2_c - korigirani koeficijent multiple determinacije, ΔR^2 - promjena u koeficijentu multiple determinacije

Da zaključimo, svim navedenim prediktorima objasnili smo, prema korigiranoj procjeni, 39.6 % varijance nacionalnog identiteta. U završnom koraku hijerarhijske regresijske analize statistički značajnima pokazali su se sljedeći prediktori (redamo ih ovisno o veličini β koeficijenta, od većeg prema manjem): lijevo ili desno političko usmjerenje, važnost vjere u životu sudionika, vertikalni idiocentrizam, alocentrizam sudionika, veličina obitelji u kojoj je sudionik odrastao i spol. Preciznije, sudionici više desnog političkog usmjerenja, oni kojima je vjera važnija u životu, koji su izraženijeg vertikalnog idiocentrizma ili izraženijeg alocentrizma, te sudionici koji su odrasli u širim obiteljima i oni muškog spola pokazuju izraženiji nacionalni identitet. S obzirom na nekoliko nešto većih interkorelacija prediktorskih varijabli (najveća je povezanost obrazovanja sudionikova oca i veličine mjesta gdje je sudionik živio do punoljetnosti, $r(290) = 0.63$, $p < 0.01$) korištenih u ovoj regresijskoj analizi, a koje možemo vidjeti u tablici 11, preporučujemo provjeru stabilnosti regresijskih koeficijenata dobivenih ovom analizom (s obzirom na činjenicu da stabilnost regresijskih koeficijenata ovisi o kolinearnosti korištenih prediktora).

Tablica 11
Korelacijska tablica prediktorskih varijabli i kriterija nacionalnog identiteta

	SPOL	DOB	OBRA	OBRA1	MJES1	OBI	STAN	VAŽVJE	LIJDES	VIDIO	HIDIO	ALO	NAIT
SPOL	1	-.236**	-.020	.057	-.015	.042	-.068	.121*	-.154**	-.213**	-.013	.058	-.152*
DOB		1	.140*	.018	.044	-.019	.063	-.098	.044	.167**	.028	.108	.069
OBRA			1	.461**	.428**	-.111	.476**	-.173**	-.068	.029	.065	.016	-.066
OBRA1				1	.625**	-.177**	.319**	-.324**	-.220**	-.127*	.117*	-.080	-.236**
MJES1					1	-.130*	.304**	-.253**	-.182**	-.090	.022	-.106	-.143*
OBI						1	-.070	.068	.063	-.069	-.096	.070	.145*
STAN							1	-.109	.095	.028	.085	-.015	.035
VAŽVJE								1	.456**	.082	-.084	.189**	.440**
LIJDES									1	.152*	-.027	.056	.521**
VIDIO										1	.277**	-.038	.326**
HIDIO											1	-.158**	.040
ALO												1	.236**
NAIT													1

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Legenda: SPOL- spol, DOB- starosna dob, OBRA- obrazovanje sudionika, OBRA1- obrazovanje sudionikova oca, MJES1- veličina mjesta do punoljetnosti, OBI- veličina obitelji u kojoj je sudionik odrastao, STAN- samoprocjena životnog standarda, VAŽVJE- važnost vjere u životu sudionika, LIJDES- lijevo ili desno političko usmjerenje, VIDIO- vertikalni idiocentrizam, HIDIO- horizontalni idiocentrizam, ALO- alocentrizam, NAIT- nacionalni identitet mjeren NAIT skalom

Metodološka ograničenja

U našem istraživanju postoji nekoliko metodoloških ograničenja koja su mogla utjecati na dobivene rezultate. Važno ih je osvijestiti kako bi se u drugim radovima probala izbjeći ili ublažiti.

Sudionici su ispunjavali upitnike kod kuće, što znači da im pomoć eksperimentatora nije bila dostupna. S obzirom da svi upitnici koji su poslani roditeljima nisu vraćeni natrag eksperimentatoru, moguće je da su pri vraćanju upitnika utjecaj imali i neki sistematski faktori važni za krajnje rezultate, npr. možda su roditelji niskog obrazovanja odbili ispuniti upitnike iz straha da nešto neće razumjeti, a nedostatak njihovih rezultata utjecao je na naše zaključke. Pri tome valja napomenuti da je eksperimentatoru vraćeno 75.7% roditeljskih upitnika što ukazuje na poprilično dobar odaziv sudionika. Naš uzorak također nije reprezentativan za cijelu Hrvatsku. Naime, podatke smo prikupili na prigodnom uzorku roditelja studenata psihologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Samo 3.7% sudionika u našem uzorku niske je stručne spreme, 42.2% je srednje stručne spreme, a čak 53.7% sudionika ima višu ili visoku stručnu spremu. 96.6% naših sudionika ima između 38 i 61 godine, znači imamo većinom sudionike srednje odrasle dobi. Samo 11.5% uzorka procjenjuje da ima niski životni standard, 47.6% smatra da ima prosječni standard i čak 39.9% sudionika smatra da ima iznadprosječni životni standard. Uzorak nam je dakle pristran u tom smislu što ga čine većinom sudionici *srednje životne dobi, obrazovani i srednjeg ili visokog životnog standarda*. Još jedan mogući utjecaj na rezultate istraživanja vrijeme je njegove provedbe. Naime, ispitivanje je održano u listopadu 2007., a hrvatski parlamentarni izbori uslijedili su u studenome iste godine, dakle i predizborno vrijeme je moglo utjecati na rezultate ovdje prezentiranog istraživanja.

Zaključak

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati odnos alocentrizma i idiocentrizma i nacionalnog identiteta, a očekivanja vezana uz ishod najvećim dijelom temeljena su na hipotezama Triandisa (Triandis, 1994; 1996) i postavki teorije socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986; prema Lee i Ward, 1998; Tofant, 2004). Problemi našeg istraživanja bili su ispitati izraženost nacionalnog identiteta, te alocentrizma i idiocentrizma na uzorku odraslih sudionika hrvatske nacionalnosti. Pokušali smo ispitati i međudnose navedenih koncepata, kao i utvrditi doprinos sociodemografskih varijabli, varijable važnosti vjere u životu sudionika, njegova lijevog ili desnog političkog usmjerenja te komponenata HVIC upitnika u objašnjenju nacionalnog identiteta.

Rezultati ovog istraživanja su sljedeći:

Prosječna izraženost nacionalnog identiteta naših sudionika nešto je iznad srednje vrijednosti skale, dok sudionici u prosjeku postižu statistički značajno veći rezultat na alocentrizmu nego idiocentrizmu, te veći na horizontalnom nego vertikalnom idiocentrizmu.

Nacionalni identitet pozitivno je povezan s dvije komponente HVIC upitnika odnosno s komponentom vertikalnog idiocentrizma kao i s komponentom alocentrizma.

Objašnjenju nacionalnog identiteta značajno doprinosi lijevo ili desno političko usmjerenje sudionika, važnost vjere u njegovu životu, izraženost vertikalnog idiocentrizma sudionika, te izraženost njegova alocentrizma, kao i spol i veličina obitelji u kojoj je sudionik odrastao. Pri tome sudionici kojima je vjera važnija u životu i koji su više desnog političkog usmjerenja imaju izraženiji nacionalni identitet od onih kojima je vjera manje važna i sudionika koji su više lijevog političkog usmjerenja. Jednako tako sudionici izraženijeg vertikalnog idiocentrizma ili izraženijeg alocentrizma imaju i izraženiji nacionalni identitet. Završno, muškarci imaju izraženiji nacionalni identitet od žena, isti je izraženiji kod sudionika koji su odrasli u široj obitelji nego kod onih koji su odrasli u užoj obitelji.

Literatura

- Carnevale, P.J. i Leung, K. (2001) Cultural dimensions of negotiation. U: Hogg, M.A. i Tindale, S. (Eds.), *Blackwell handbook of social psychology: Group processes* (str. 485-496). Blackwell Handbooks of Psychology.
- Čorkalo, D. i Kamenov, Ž. (1999) *Nacionalni identitet i međunacionalna tolerancija*. Izvještaj s VIII. ljetne psihologijske škole. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Feather, N.T. (1994). Values and national identification: Australian evidence. *Australian Journal of Psychology*, 46(1), 35-40.
- Gouveia, V.V., de Albuquerque, F.J.B., Clemente, M. i Espinosa, P. (2002). Human values and social identities: a study in two collectivist cultures. *International Journal of Psychology*, 37(6), 333-342.
- Jackson, J.W., i Smith, E.R. (1999). Conceptualizing social identity: a new framework and evidence for the impact of different dimensions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(1), 120-135.
- Kemmelmeier, M., Burnstein, E., Krumov, K., Genkova, P., Kanagawa, C., Hirshberg, M.S., Erb, H.P., Wieczorkowska, G. i Noels, K.A. (2003). Individualism, collectivism, and authoritarianism in seven societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 34(3), 304-322.
- Kosanović, D. (2003). *Nacionalni identitet i socijalna distanca studenta hrvatske, bošnjačke i srpske nacionalnosti*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Kosterman, R. i Feshbach, S. (1989). Toward a measure of patriotic and nationalistic attitudes. *Political Psychology*, 10(2), 257-274.
- Lee, L. i Ward, C. (1998). Ethnicity, idiocentrism-alloentrism, and intergroup attitudes. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(2), 109-123.
- Markus, H.R. i Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224-253.
- Paratušić, A. (2001). *Nacionalni identitet i socijalna distanca Hrvata i Bošnjaka*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Perreault, S. i Bourhis, R.Y. (1999). Ethnocentrism, social identification, and discrimination. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(1), 92-103.

- Phinney, J.S. (1996). When we talk about American ethnic groups, what do we mean? *American Psychologist*, 51(9), 918-927.
- Phinney, J.S. (1992). The multigroup ethnic identity measure: a new scale for use with diverse groups. *Journal of Adolescent Research*, 7(2), 156-176.
- Phinney, J.S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499-514.
- Reykowski, J. (1997). Patriotism and the collective system of meanings. U: Bar-Tal, D. i Staub, E. (Eds.) *Patriotism in the lives of individuals and nations* (str. 108-128). Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Singelis, T.M., Triandis, H.C., Bhawuk, D.P.S. i Gelfand, M.J. (1995). Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: a theoretical and measurement refinement. *Cross-Cultural Research*, 29(3), 240-275.
- Skitka, L.J. (2005). Patriotism or nationalism? Understanding post-September 11, 2001, flag-display behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(10), 1995-2011.
- Staub, E. (1997). Blind versus constructive patriotism: moving from embeddedness in the group to critical loyalty and action. U: Bar-Tal, D. i Staub, E. (Eds.) *Patriotism in the lives of individuals and nations* (str. 213-228). Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Tofant, J. (2004). *Povezanost nacionalnog identiteta s osobnim i kolektivnim samopoštovanjem*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Triandis, H.C. (1999). Cross-cultural psychology. *Asian Journal of Social Psychology*, 2, 127-143.
- Triandis, H.C. (1996). The psychological measurement of cultural syndromes. *American Psychologist*, 51(4), 407-415.
- Triandis, H.C., Chan, D.K.S., Bhawuk, D.P.S., Iwao, S. i Sinha, J.B.P. (1995). Multimethod probes of allocentrism and idiocentrism. *International Journal of Psychology*, 30(4), 461-480.
- Triandis, H.C. (1994). *Culture and social behavior*. McGraw-Hill, Inc.
- Triandis, H.C., Bontempo, R., Villareal, M.J., Asai, M. i Lucca, N. (1988). Individualism and collectivism: Cross-cultural perspectives on self-ingroup relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(2), 323-338.

Valenčić, S. (1998). *Individualizam i kolektivizam kod studenata zagrebačkog sveučilišta: prilog evaluaciji skale individualizma i kolektivizma*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Worchel, S. i Coutant, D. (1997) The tangled web of loyalty: nationalism, patriotism, and ethnocentrism. U: Bar-Tal, D. i Staub, E. (Eds.) *Patriotism in the lives of individuals and nations* (str. 190-210). Chicago: Nelson-Hall Publishers.

Prilozi

Prilog 1. Sociodemografski upitnik

Molimo Vas da nam odgovorite na još nekoliko općih sociodemografskih pitanja.

1. Spol M   Ž

2. Godina rođenja _____

3. Koje ste nacionalnosti? _____

4. Koje ste vjeroispovijesti? _____

5. Koliko Vam je vjera važna u životu?

1	2	3	4	5	6	7
Uopće mi nije važna			Niti nevažna niti važna			Izrazito mi je važna

6. Koliko često idete na bogoslužje?

- a) nikada
- b) jednom godišnje
- c) par puta godišnje
- d) jednom mjesečno
- e) jednom tjedno
- f) više nego jednom tjedno

7. Kako biste na dimenziji lijevo-desno, procijenili vlastito političko opredjeljenje?

1	2	3	4	5	6	7
Sasvim lijevo			Niti lijevo niti desno (centar)			Sasvim desno

8. Koja je stranka najbliža Vašem političkom uvjerenju? _____

9. Koju ste školu završili Vi, a koju Vaši roditelji ? Molimo Vas, označite najviši postignuti stupanj obrazovanja!

	Vi	Otac	Majka
Bez škole			
Nepotpuna osnovna škola			
Potpuna osnovna škola			
Dvo- ili trogodišnja srednja škola			
Četverogodišnja srednja škola			
Viša škola			
Fakultet			
Magisterij, doktorat			

10. Koje je veličine mjesto gdje ste živjeli do punoljetnosti (gdje ste odrasli) ?

- a) selo
- b) manje mjesto (do 10 000 stanovnika)
- c) manji grad (od 10 000 do 50 000 stanovnika)
- d) grad (od 50 000 do 100 000 stanovnika)
- e) veći grad (od 100 000 do 500 000 stanovnika)
- f) velik grad (više od 500 000 stanovnika)

11. Koje je veličine mjesto gdje trenutno živite ?

- a) selo
- b) manje mjesto (do 10 000 stanovnika)
- c) manji grad (od 10 000 do 50 000 stanovnika)
- d) grad (od 50 000 do 100 000 stanovnika)
- e) veći grad (od 100 000 do 500 000 stanovnika)
- f) velik grad (više od 500 000 stanovnika)

12. U kakvoj ste obitelji odrasli:

- a) uža obitelj (samo roditelji i djeca)
- b) šira obitelj
- c) drugo _____

13. Kako biste, u općim uvjetima života u Hrvatskoj , ocijenili životni standard Vašeg kućanstva?

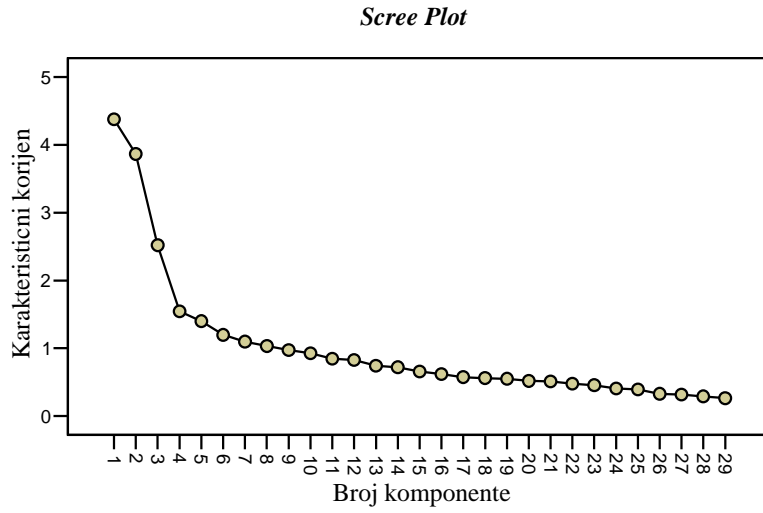
- a) Znatno višim od prosjeka
- b) Nešto višim od prosjeka
- c) Prosječnim
- d) Nešto nižim od prosjeka
- e) Znatno nižim od prosjeka
- f) Ne mogu ocijeniti

Prilog 2. Matrica faktorske strukture HVIC skale

Čestice HVIC-a	Subskala Singelisa i sur. (1995.)	Komponente		
		1	2	3
2. Da moj suradnik dobije nagradu, bio bih ponosan.	HC	.636		
10. Važna mi je dobrobit mojih suradnika.	HC	.633		
8. Požrtvovnost je vrlina.	VC	.632		
11. Obično žrtvujem vlastite interese za dobrobit grupe.	VC	.607		
23. Bitno mi je poštovati odluke moje grupe.	VC	.565		
17. Važno mi je očuvati sklad unutar svoje grupe.	HC	.541		
7. Važno je posavjetovati se sa svojim prijateljima prije donošenja odluke.	HC	.498		
15. Kad bi netko iz moje obitelji imao financijskih problema, pomogao bih mu u skladu sa svojim mogućnostima.	HC	.494		
13. Nervira me ako moram odustati od vlastitih aktivnosti da bih pomogao drugima.	VC	-.490		
27. Volim podijeliti sitnice sa susjedima.	HC	.475		
3. Odrekao bih se aktivnosti do koje mi je stalo, ako je moja obitelj ne odobrava.	VC			
4. Kad ostare, roditelji bi trebali živjeti zajedno s nama.	VC			
19. Zdravo društvo nije moguće bez natjecanja.	VI		.702	
21. Natjecanje je prirodni zakon.	VI		.687	
1. Najvažnije je pobijediti.	VI		.659	
20. Važno je da sam u onom što činim bolji od drugih.	VI		.650	.321
26. Uživam raditi u situacijama koje uključuju takmičenje s drugima.	VI		.649	
25. Ljuti me kad su drugi ljudi uspješniji od mene.	VI		.496	
6. Kad su drugi ljudi uspješniji od mene, postajem napet i uzbuđen.	VI		.447	
14. Neki ljudi smatraju najvažnijim pobijediti, no ja nisam takav.	VI	.355	-.441	
28. Djecu treba učiti da su obaveze važnije od zadovoljstva.	VC			
29. Za svoju obitelj učinio bih čak i nešto što mi se gadi.	VC			
16. Važno mi je da sam jedinstvena osoba.	HI			.788
5. Uživam u svojoj jedinstvenosti i različitosti od drugih.	HI			.712
12. Moja osobnost, neovisna od drugih, veoma mi je važna.	HI			.653
24. Ja sam posebna osoba, neovisna od drugih.	HI			.550
22. Često radim po svom.	HI			.508
18. Najčešće se pouzdam u sebe, rijetko u druge.	HI		.359	.476
9. Radije se oslanjam na sebe, nego na druge.	HI			.461

* iz matrice su izostavljene korelacije manje od 0.3

Prilog 3. Scree plot test

Slika 1. Grafički prikaz odnosa rednog broja ekstrahirane komponente i veličine njenog karakterističnog korijena